ما شاء الله لا قوة الا بالله
از مولفات کاشف نکات خفی وجلی خواجه محمود علی خلف ارشد خواجه اسد الله
فرهنگ محمودی
باهتمام راجی غفران محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان مرحوم و مغفور
در مطبع نظامی واقع کانپور مطبوع گردید ۱۲۹۱ھ

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذی اعز العلم فی الاعصار والامصار والصلوة والسلام علی رسوله المختار محمد سید الابرار والاخیار وآله الاطهار واصحابه الکبار واحبابه الاخیار الی یوم القرار اما بعد میگوید امیدوار مغفرت ستار وغفار خواجه محمود علی خلف خواجه اسد الله غفر الله له ولوالدیه واحسن الیهما والیه که چون خواندن کتب فارسیه وحصول استعداد ترجمهٔ عبارات وخطوط نویسی موقوف بر دانستن معانی لغات جامده ومشتقه واشتقاق صیغها از مصادر وبعضی قواعد ضروریه بود لهذا چند لغات مشهوره مع معانی متعارفه مستعمله متضمنه مختلف اللفظ متحد المعنی ومتحد اللفظ مختلف المعنی ومختلف اللفظ

و مختلف المعنی را از کتب لغات معتبر مثل غیاث و سراج و رشیدی و [illegible]

و بهار عجم و منتخب و کشف و مدار و غیره استنباط نموده جهت افادهٔ تعلیم و

تعلم مستعلمان فراهم آورده فرهنگ محمودی نام نهادم و هر سه قسم را در سه

فصل بیان کردم و هم بیان اشتقاق صیغ از مصادر مع تعریفات آن و بعضے

قواعد ضروریه که ضبط آن بر مبتدی بل بر منتهی لازم توان گفت در فصل ثانی

آوردم بنابر اتحاد لفظ و اختلاف معنی بعض مصادر و تصحیح و تحشی لغات از کتب

مسطوره نمودم و شطری درین لغات اقسام ثلاثه باعتبار محل و معنے

اختلاطی راه یافته و هرگاه که مقصود از لغات دریافتن معنی است نه ترتیب

بنابرین مراعات آن ملحوظ نداشت و این خاکسار سراپا انکسار بطریق یادگار

بتسطیر این اوراق بپرداخت مامول از مستعدان عصر و کاملان پرهنر است

که اگر خطائی بینند باخفای آن نگرایند و در اصلاح آن بکوشند

ار نتوانند ورنه بعین عنایت بپوشند که اَلْاِنْسَانُ مُرَکَّبٌ

مِنَ الْخَطَاءِ وَالنِّسْیَانِ وَمَا تَوْفِیْقِیْ اِلَّا بِاللهِ الْعَزِیْزِ الْعَلِیْمِ

وَاِنَّهُ الْمُیَسِّرُ وَالْمُعِیْنُ بِالْاِتْمَامِ وَمِنْهُ الْمَبْدَأُ وَاِلَیْهِ

الْمَعَادُ

فصل اول در مختلف اللفظ و متحد المعنی

الٰہی (الله)	قادر	رازق	رزّاق	خالق	خلاق	کریم	رحیم	رحمن
سبحان	رب	حق	خدا	خداوند	کردگار	پروردگار	ایزد	بیچون
یزدان	شافی	باری (پاک)	اقدس	متقدس	قدس	قدوس	منزه	بری
مبرا	طاهر	طهیر	طهور	اطهر	مطهر	طیب	مطیب	تقدس
نظیف	مستطاب	رسول (پیغمبر)	نبی	پیمبر	مرسل	رسل (جمع)	مرسلین	انبیا
ملک (فرشته)	کروبی	ملائک (فرشتگان)	ملائکه	کروبیان	ملاء الاعلیٰ	قضا (حکم)	قدر	اذن
فرمان	منشور	امر	ارشاد	فرامین	مناشیر (جمع)	اوامر	الهام (دل میں آن)	القا
هاتف (آواز غیب)	سروش	حمد (شکر)	سپاس	حضرت (درگاه)	جناب	عز	بارگاه	خرگاه
کله	خیمه	سراچه	گروک	خیام (جمع)	خیم	عتبه (دهلیز)	سده	آستان

وحشیہ (وحشی)	حیوانات (جانور)	جانداران	نباتات (جھاڑیاں)	اشجار	جمادات (پتھر)	احجار	کائنات (تمام جہان)	عالمین
مخلوقات	موجودات	دارین (دو جہان)	کونین	ثقلین	نشاتین	دوسرا	دنیا (جہان)	گیہان
زمان	زمانہ	عہد	عصر	دہر	گیتی	کون	عالم	خلق
خلائق	مخلوق	مجعول	مربوب	ربع مسکون	وریٰ	انام	امکان (پیدائش)	ابداع
اختراع	ایجاد	آفرینش	خلقت	جبلت	حدوث	نفس (ذات)	سرشت (بکسر سین)	طینت
طبیعت	غریزت	گہر	نہاد	جوہر	عین	اعیان (جمع)	نفوس	انفس
روح (جان)	دم	نفس	نفس ناطقہ	روان	ارواح (جمع)	انفاس (")	جنت (بہشت)	فردوس
خلد	دار السلام	دار القرار	دار النعیم	عدن	نعیم	مینو	جنان (جمع)	رضوان (داروغۂ بہشت)
سقر (دوزخ)	سعیر	دار البوار	ہاویہ	اسفل السافلین	جہنم	جحیم	مالک (داروغۂ دوزخ)	فلک (آسمان)
سما	سپہر	چرخ	گردون	نیلی رواق	افلاک (جمع)	سماوات (")	کوکب (ستارہ)	نجم

اختر (تارہ)	دری	ستارہ	شہاب	پروین (ستارہ مشہور)	ثریا	ثوابت	بنات النعش	سیارہ
کواکب (جمع)	نجوم	انجم	شمس (سورج)	آفتاب	نیر	نیر اعظم	بیضا	مہر
خورشید	ذکا	خور	ہور	یوح	عین	ابن صبح		ہلال (چاند)
ماہِ نو	ماہ	قمر	بدر	طفل شب	ابن اللیل	نیر اصغر	عیوق (نام ستارگان)	زحل
کیوان	مریخ	بہرام	مشتری	برجیس	ہرمز	زہرہ	ناہید	سہیل
سہا	مطر فلک	عطارد	تیر فلک	دبیر فلک	طارق	برق (بجلی)	صاعقہ	رعد (آواز فرشتہ)
تندر	سحاب (بادل)	غیم	غمام	غمامہ	عین	غین	منغ	ابر
غیوم (جمع غیم)	غمائم	باران (برسات)	بارش	برشکال	قطر	مطر	غیث	ژالہ (اولہ)
تگرگ	سنگچہ	ماء (پانی)	آب	آو	میاہ (جمع ماء)	بحر (دریا)	قلزم	یم
داما	محیط	خضارہ	لجہ	لجی	موج خیز	بحار (جمع بحر)	ابحر	ساحل (کنارہ دریا)

شط	سواحل+ جمع ساحل	اُفق کنارہ آسمان	آفاق+ جمع	موج لوٹ	سَیل	سَیلاب	رودخیز	اموج+ جمع موج
گرداب بھونر	سَراب+ دھوکا	غدیر تالاب	آبگیر	کولاب+	چاہ کنوا	بیر	آبار+ جمع بیر	ملاح ناخدا
کشتیبان	جزیرہ ٹاپو	جزائر+ جمع	رود ندی	رودبار	جوی	جوئبار	دجلہ+	جسر پل
قطرہ+	چشمہ جھرا	منبع	ینبوع	ینابیع جمع	منابع+	جہاز کشتی	سفینہ	فلک
مِعبر	غراب	زورق	زوارق جمع	معابر+	طین کیچڑ	گِل	خلاب	وحل
لای+	خاک مٹی	صعید	تراب+	نقع گرد	ہبا	ہیج	قتام	عجاج+
صحرا جنگل	وادی	بادیہ	عرصہ	بر	دشت	بیشہ	فدفد	تیہ
بیابان	فلا	فلات	فیفاء	جبانہ	جول	قاع	راغ	ہامون
غیضہ	غیل	عرین	غاب	غابہ+	ورطہ گڑھا	غار	مغاک	حفرہ+
پشتہ ٹیکرا	خرپشتہ	شوشہ	گریوہ	تودہ+	رمل ریتی	ریگ+	حجر پتھر	صخر

صخرہ	خارہ	خرسنگ	سنگ	سنگریزہ کنکر	حصاۃ	جمرہ	حصا جمع	خزف ٹھیکری
سفال	کوہ پہاڑ	جبل	جبال جمع	ارض زمین	مرز	غبرا	بوم	عقار
اراضی جمع	فاکہ میوہ	ثمر	بر	بار	فواکہ جمع	اثمار	اثمرہ	روضہ باغ
حدیقہ	بستان	بوستان	گلستان	چمنستان	گلشن	چمن	گلزار	ریاض جمع
حدائق جمع	باغبان مالی	کدیور	چمن پیرا	میرآب	نخلبند	نخیل درخت خرما	نخل	نخلہ
نہال جھاڑ	درخت	شجر	اصل جڑ	بن	بیخ	اصول جمع	تنہ جڑ	شاخ ڈالی
شعبہ	فرع	غصن	اغصان جمع	فروع	غنچہ کلی	شگوفہ	گل پھول	ورد گلرخ
خار کانٹا	شوک	دار گھر	بیت	مسکن	سرا	قصر	محل	صرح
خانہ	مکان	کلبہ	کدہ	کوشک	کاشانہ	ایوان	کاخ	مشکوی
نشیمن جائے نشست و آرام	شبستان	قصور جمع	محال	اماکن	امکنہ	بام بنگلہ	بالاخانہ	طارم

علو+ بنگلا	باب دروازہ	در	ابواب+ جمع	قفل معروف	اقفال جمع	کلید کنجی	مفتاح	مفاتیح+ جمع
حجرہ کوٹھری	مقصورہ+	نردبان سیڑھی	زینہ	سُلّم	مرقات	معراج	معارج+ جمع	کوچہ گلی
برزن	سکہ	کوی	نامی	راہ رستہ	طریق	سبیل	صراط	جادہ
طرق+ جمع	ہمسایہ پڑوس	جار	جوار	جیران جمع جار	دار السلطنت گھر بادشاہ کا	دار الملک	دار الخلافت	شارع اسباب
اثاث	رخت	کالا	سامان	ساز	سرانجام	اثاث البیت اسباب گھر کا	خانمان	کاچار
تاجر سوداگر	بازرگان	تجار+	جامہ لباس	حُلّہ	کسوت	لبس	پیرایہ	پیراہن
درع	پوشاک	پوشش+	افسر تاج	اکلیل	دیہیم+	کلاہ ٹوپی	قلنسہ	قلنسوہ+
سرادق پردہ	جلباب	حجاب	خدر	غشا	غطا	نقاب	تُتق	شادروان
حُجب+ جمع	صدر مسند	چارباش+	وسادہ تکیہ	بالش	بالشت	بالین	وسائد+ جمع	مملکت بادشاہت
ریاست	خلافت	سلطنت+	شوکت دبدبہ	شان	صولت	شکوہ	تجمل	کروفر

طنطنه	قبیله گھرانہ	تبار	خاندان	دودمان	خانواده	طور آئین	طریق	قاعده
قانون	قبل	سبیل	هنجار	نهج	منهج	منهاج	نمط	عنوان
نحو	نوع	نسق	طریقه	گونه	وتیره	جاده	طبق	طرز
منوال	مسلک	مشرب	مذهب	سنت	طریقت	شریعت	رویه	روش
راه	شیوه	رسم	دستور	اسلوب	اسالیب جمع	مراسم	شرائع	طرق
سنن جمع	مذاهب	مشارب	مسالک	انواع	مناهیج	مناهج	انهاج	قوانین
قواعد جمع	اطوار	حفاظت نگہبانی	حراست	حمایت	صیانت	کلاءه	یتاق	صون
پاسبانی	حافظ نگہبان	حارس	صائن	رقیب	طلیعه	طلایه	یتاقی	پاسبان
تباهی ویرانی	خرابی	خرابه	خرب	تخریب	ویرانه	عمارات آبادی	عمران	معموره
عامره	ولایت ملک	اقلیم	قلمرو	خطه	کشور	اقالیم جمع	بلده شهر	مصر

بلاد جمع	بلدان	امصار =	تعلقہ گاؤں	قریہ	موضع	کلات	دہ	قصبہ
قریٰ جمع	مواضع جمع	دہات جمع	قصبات جمع	ملک بادشاہ	سلطان	خاقان	خسرو	تاجدار
جہاندار	شہریار	شاہ	شہنشاہ	خدیو	قہرمان	ملوک جمع	سلاطین جمع	خواقین جمع
دستور وزیر	رای زن	فرزین	دولت مال	ثروت	بضاعت	خواستہ	عسکر لشکر	جیش
موکب	جُند	فوج	حشم	حشمت	جمعیت	جرار	جرارہ	سپاہ
عساکر جمع	جیوش جمع	جنود جمع	مواکب جمع	قاصد ہرکارہ	برید	جریدہ	رسول	جاسوس
سفیر	ایلچی	پیک	جواسیس جمع	خبر حال	کیفیت	حقیقت	ماہیت	سرگذشت
ماجرا	واقعہ	حادثہ	سانحہ	چگونگی	روئداد	صورت حال	اخبار جمع	حقائق جمع
سوانح جمع	احوال جمع	راقم لکھنے والا	کاتب	محرر	دبیر	نویسندہ	منشی	مکتوب خط
مکاتبہ	مراسلہ	مفاوضہ	ملاطفہ	رقیمہ	نمیقہ	صحیفہ	عریضہ	معروضہ

نامہ خط	رقعہ	شقہ	پروانہ	نوشتہ	ملتمسہ	عرضی	طومار	مکاتیب مخطوط
صحف	مراسلات	مفاوضات	نمائق	رقائم	صحائف	عرائض	رسائل	پروانجات
نوشتجات	مکتوبات	تحریر لکھنا	تسطیر	ترقیم	ترسیم	رسم	سطر	رقم
نوشت	نگاشت	نگارش	نمق	قلمی	تسوید	طراز	زبر	کتابت
مزبور لکھا ہوا	مرسوم	مرقوم	مسطور	محرر	مکتوب	نبشتہ	نوشتہ	کافّہ جماعت
زمرہ	فرقہ	طائفہ	جمہور	گروہ	حزب	جوق	خیل	احزاب جمع
فرقت جدائی	مفارقت	مباعدت	فطام	فراق	فصال	ہجرت	مہاجرت	ہجر
ہجران	مہجوری	دوری	وصل ملنا	توصّل	اتصال	وصال	وصلت	مواصلت
تواصل	ملاقات	تلقّی	تلاقی	التقا	اجتماع	خفیہ پوشیدہ	مختفی	مختفی
اخفا	اختفا	انزوا	تواری	متواری	مستور	مستتر	ستر	مضمر

۱۲

مکنون (پوشیدہ)	محجوب	مخدّر	پنہان	نہان	کتمان	نہفت	نہفتہ	ستمہ
ظہور (ظاہر)	اظہر	اظہار	مظہر	بُروز	مبروز	ابراز	بارز	ابرز
مُشتہر	اِعلان	علانیہ	علن	اذاعت	وضاحت	وضوح	موضوح	واضح
ایضاح	توضیح	تلویح	لائح	شائع	شاع	شیوع	کشف	مکاشفہ
مکشوف	منکشف	انکشاف	اِفشاء	اِنہاء	وقوع	باہر	شہود	مشہود
عیان	بیان	تصریح	صریح	صراحت	مبرہن	مُبیّن	پوست کندہ	برملا
فاش	آشکارا	پیدا	ہویدا	پدید	پدیدار	قلیل (تھوڑا)	اقل	تقلّل
تفریط	تقلیل	ایجاز	موجز	اختصار	مختصر	نخبہ	جزوی	مُزجات
چیزے	قدرے	شطرے	بندے	برخے	بعضے	شتّے	قاشقے	طرفے
پارہ	کم	کمتر	اندک	وفور (بہت)	وافر	موفور	فرط	مفرط

افراط (بہت)	بلیغ	خطیر	کثیر	تکثیر	غفیر	مزید	زیادہ	زائد
ازدیاد	تزاید	نہایت	بغایت	بس	بسا	بسیار	فراوان	بیکران
بی پایان	بیقیاس	بیحساب	بی اندازہ	بیشمار	بیحد	بی نہایت	بی غایت	ازبس
لاتعد	لاتحصے	کثرت	تکثر	تکاثر	بیش	بیشتر	فزون	افزون
خیلے	انبوہ	جزیلہ	احمق (نادان)	ابلہ	کودن	سادہ لوح	سادہ دل	سفیہ
گول	ہیچدان	جاہل	بوالفضول	بیشعور	ابلہ	بلید	کوتاہ فہم	غبی
بیوقوف	سفہاء (جمع)	حماقت (نادانی)	جہالت	سفاہت	حمق	عاقل (دانا)	عالم	عقیل
ذہین	فہیم	حکیم	علیم	علام	علامہ	ظریف	فقیہ	اکیس
مدرک	زیرک	حبر	داہی	فطن	لبیب	نحریر	ہوشیار	دانشور
دانشمند	خردمند	عقلمند	فیلسوف	فاطن	حاذق	حازم	ذکی	واقف

حکما (جمع)	علما	احبار	الباب	فقہا	عقلا	عقل (دانائی)	فہم	ذکا
رائے	فطرت	فطنت	فطانت	خبرت	فراہت	ظرافت	بلاغت	کیاست
حذاقت	فراست	روایت	درایت	فقاہت	نبیہ	فقاہ	تفرس	حدس
دہا	فطن	علم	شعور	وقوف	ادراک	خرد	فرہنگ	دانش
ہوش	بخردی	زیرکی	ذکاوت (ذہین)	مدرکہ	ملکہ	مدرکات (جمع)	ملکات	آلم (غم)
ہم	تالم	اندوہ	حزن	ملال	ملالت	غُست	آلام (جمع)	ہموم
احزان	ملول (غمگین)	مغموم	مہموم	ضجور	ضجر	محزون	مستمند	حزین
اندوہگین	دژم	الیم	متالم	ملہوف	اسیف	فسردہ	نشاط (خوشی)	انبساط
انفراح	انشراح	فرح	راح	فرحت	بہجت	مباہجت	عشرت	مسرت
بشاشت	بشارت (خوشخبری)	سرور	طرب	تفریح	خرمی	شادی	شادمانی	خرسندی

خط	ابتہاج	فرحان (خوش)	شادان	شادمان	شاد	خرم	خرسند	خوشنود
مفرح	متفرح	بہج	مبتہج	بہیج	منشرح	منبسط	مسرور	بشاش
کذب (جھوٹ)	تکذیب	لغو	بطلان	خلاف	غیر واقع	دروغ	ناراست	باطل
زور	گزاف	لاف	طامات	کاذب (جھوٹا)	کذاب	بطال	مزور	دروغ زن
دروغگو	راست (سچ)	صدق	تصدیق	صداقت	سداد	یقین	حق	تحقیق
تحقیق	فی الحقیقت	فی الواقع	واقعی	نفس الامر	تیقن	برابر	سوا	صادق (سچا)
راستگو	رجا (امید)	مترجی	توقع	ترقب	ترصد	تولا	امل	مامول
چشمداشت	متوقع (امیدوار)	مترقب	مترصد	راجی	خوف (ڈر)	ہول	ترس	وجل
حذار	خطر	رعب	عبرت	مہابت	مخافت	وحشت	ہیبت	مبالات
بیم	ہراس	سہم	فزع	دغدغہ	وسوسہ	باک	خائف (ڈرنے والا)	ہائب

رعیب (ڈرنے والا)	مرعب	حذر	حذور	حذیر	ترسان	لرزان (کانپنے والا)	تهدید (ڈرانا)	تحذیر
تنذیر	تخویف	ترهیب	انذار	نذیر	منذر	مخوف	مهدد	محذر
مرهب	منذر	مرعوب (ڈرایا گیا)	منذر	مخوف	مرهب	محذر	منذر	مهدد
بشیر (خوشخبری دینے والا)	مبشر	سرعت (جلدی)	عجلت	فرت	مبادرت	مسارعت	تعجیل	استعجال
ارتجال	شتاب	شتابی	زود	تبادر	فور	دو اسپه	یلغار	سبکروحی
بطی (دیر)	تاخیر	تعویق	تاجیل	توقف	تساهل	تهاون	تانی	درنگ
اهمال	اجل	مهلت	فرصت	لبث	مکث	مداهنه	وقفه	ظلمت (اندهیری)
ظلم	ظلام	دیجور	داج	غسق	غلس	تاریکی	ظلام (جمع ظلمت)	مظلم (اندهیرا)
مظلمه	تاریک	ظلمانی	ظل (سایه)	ظلال (جمع)	نور (روشنی)	تنویر	غرر	لمع
لمعان	تجلی	جلاء	جلاوت	انجلاء	ضیاء	ضو	درخش	برق

بریق (روشنی)	فروغ	فروز	براعت	تابش	پرتو	شعاع	بہا	اشعۃ (جمع)
انوار (جمع)	انور (روشن)	منور	منیر	ثاقب	لامع	مجلی	جالی	جلی
منجلی	متجلی	سنی	بہیہ	بیضاء	زاہر	ازہر	باہر	ابہر
وہاج	درخشان	درفشان	رخشان	تابان	سنیہ	فروزان	سنی	تابندہ
درخشندہ	بارق	بارقہ	براق	بازغ	بازغہ	شارق	ثواقب (جمع)	لوامع (جمع)
بوارق (جمع)	شوارق (جمع)	قہر (غصہ)	غضب	سخط	عتاب	خشم	خفگی	معاتبت
غیظ	طیش	سطوت	چشم نمائی	تحنایت (مہربانی)	ملاطفت	رافت	شفقت	عطوفت
عاطفت	مرحمت	تفقد	تلطف	توجہ	ترفق	رفق	لطف	رحم
کرم	مہر	فضل	التفات	نوازش	عطف	اشفاق (مہربانیان)	اعطاف	الطاف
عنایات	توجہات	رافات	عواطف	مراسم	افضال	شفیق (مہربان)	مشفق	رؤف

۱ حفی بفتح حا ... مہربانی ... [illegible]
۲ ناکس ... [illegible]
۳ وضیع بفتح واو ... [illegible]
۴ وغد ... [illegible]

عطوف (مہربان)	لطیف	رحیم	راحم	حفی [1]	رحماء + (جمع)	دون (کمینہ)	فرومایہ	رذیلہ
سفلہ	ناکس [2]	وضیع [3]	وغد [4]	رذیل	ارذل	ادون +	ذلیل (خوار)	مبتذل
مخذول	مستہان [5]	مہان [6]	حقیر +	ذل (خواری)	ذلت	مذلت	نکبت	حقارت
رکاکت	اہانت	ہون [7]	ہوان +	جلال (بزرگی)	جلالت	نبالت [8]	سیادت	نجابت
شہامت	فخامت	جزالت	شرافت	کرامت	مفاخرت	عظمت	ابہت [9]	عزت
خطر [10]	شرف	تفاخر	افتخار	وقار	مجد	اکرام	اعزاز	کبریا
بجیل	مہیج +	اجل (بزرگ)	جلیل	جزیل	نبیل	شریف	خطیر	نجیب
مشرف	اشرف	سامی	گرامی	مہ	مجید	امجد	سید	مہتر [11]
ہمام [12]	ماجد	فخیم	عظیم	عظام	معظم	اعظم	مکرم	اکرم
موقر	معزز	مفتخر	سترگ [13]	مہین [14] +	نجبا (بزرگان)	شرفا	سادات	اجلا

[illegible]

آماجد (بزرگان)	عظما	اعاظم	عظام	خصومت (دشمنی)	مخاصمہ	منافقت	مخالفت	معاندت
عداوت	مقت	قلا	حسد	حقد	حنق	نفاق	کینہ	تبغض
نقار	عناد	ضغن	ضغینہ	بداندیشی	بدسگالی	بدخواہی	ضغائن (جمع)	خصم (دشمن)
مخاصم	متخاصم	مخالف	معاند	حاسد	منافق	عدو	حسود	مدعی
بدسگال	بدخواہ	بداندیش	خونخوار	خونریز	حسود (جمع)	حُسّاد (جمع)	مودت (دوستی)	خلت
الفت	یگانگی	صداقت	مصادقت	موافقت	موانست	وفاقت	محبت	خصوصیت
موالات	اختصاص	اتحاد	اتفاق	اخلاص	وفاق	وداد	تودد	خلوص
ولا	تولا	ارتباط	اختلاط	یکرنگی	یکجہتی	یاری	تالف	انس
استیناس	شغف	عشق	محب (دوست)	حبیب	قرین	مقرب	خدن	جلیس
انیس	مونس	مخلص	موافق	متحد	ہمکلام	ہمنفس	ہمنشین	[illegible]

[illegible]

صدیق (دوست)	رفیق	ندیم	خلیل	عزیز	خل بلہ	صاحب	مصاحب	غمگسار
غمخوار	یکرنگ	یار	یگانہ	ودود	یکرو	مالوف	عاشق	اصحاب (دوستان)
صحب	اصحاب	صحابہ	احباب	احبا	اخلا	اخدان	اصفیا	اصدقا
رفقا	ندما	تفکر (فکر)	تامل	تردد	تشویش	غور	اندیشہ	ہم
حزم	خوض	سگالش	سگال	متفکر (فکرمند)	متردد	متامل	متحیر	پراگندہ (پریشان)
اسیمہ	سرگشتہ	مستہام	سراسیمہ	آوارہ	نشر	منتشر	مشوش	انتشار
حیران	طمانیت (دلاسا)	جمعیت	استمالت	اطمینان	تسلی	دلجمعی	دلدہی	ندامت (برائی)
وصمت	شرارت	سماجت	شنعت	شناعت	شامت	خیبت	قباحت	شقاوت
بدی	سوء	شین	زشتی	خباثت	ملامت	نحوست	شرذم	قبح
خبث	شرور (جمع)	سیئات	قبیح (بدترا)	شنیع	ذمیم	شریر	فظیع	شقی

٢١

[illegible]

خبیث (برا)	کسیف	مستقبح	کریہ	مکروہ	منکر	مستکرہ	مذموم	شوم
منحوس	مقبوح	فرخج	ذمیمہ	نکوہیدہ	دژخیم	زشت	زبون	اقبح
بد	بدتر	ذمائم (جمع)	حمد (تعریف)	نعت	صفت	ثنا	مدح	وصف
توصیف	ستایش	تحسین	سعید (اچھا)	مسعود	سعد	اسعد	حسن	احسن
مستحسن	فائق	فاضل	افضل	اولیٰ	اصوب	انیق	انسب	مناسب
خیر	بہتر	نیک	محمود	ثواب	[illegible]	خوب	پسندیدہ	راجح
ارجح	زین	خرد (چھوٹا)	صغیر	اصغر	کہہ	ادنیٰ	کوچک	صغار (جمع)
اصاغر	اہالی	ادانی	کلان (بڑا)	کبیر	اکبر	مہ	بزرگ	شریف
عظیم	کبار (جمع)	اکابر	اقاصی	موالی	اعاظم	جنگ (لڑائی)	حرب	محاربہ
جدل	جدال	مجادلہ	جہاد	نزاع	منازعہ	تنازع	پیکار	پرخاش / ستیزہ

کارزار (لڑائی)	نبرد	ناورد	قتال	مقاتلہ	عربدہ	مصاف	رزم	مبارزت
وغا	وقائع	ہیجا	کشت وخون	آشتی (صلح)	موافقت	مسالمت	ہدنہ	رایت (جھنڈا)
لوا	علم	نشان	بیرق	رایات (جمع)	اعلام	الویہ	شمشیر (تلوار)	تیغ
قلیچ	حسام	صمصام	قمقام	صارم	سیف	سیوف (جمع)	سنان (بھالا)	رمح
نیزہ	ناوک (تیر)	خدنگ	سہم	نبل	پیکان	قوس (کمان)	غوشجا	کبادہ
ترکش (تیردان)	جعبہ	عیبہ	وفضہ	جفیر	ہدف (نشانہ)	غرض	آماج	ہزیمت (ہار)
شکست	فتح (جیت)	نصر	ظفر	نصرت	کامیابی	فیروزی	مظفر (فتحمند)	منصور
کامیاب	عون (مدد)	اعانت	معونت	معاونت	استعانت	مساعدت	معاضدت	امداد
استمداد	تائید	کمک	یاوری	دستیاری	پامردی	ناصر (مددگار)	مناصر	معاون
مساعد	معین	ممد	مؤید	دستگیر	ظہیر	نصیر	دستیار	یاور

النصر (مددگار)	انصار (جمع)	اناصر	جبان (نامرد)	شتر دل	بزدل	غودال	جبین (نامردی)	بزدلی	
شجاع (بہادر)	شجیع	اشجع	متہور	دلاور	مبارز	دلیر	باسل	جری	
جوانمرد	شیر دل	شجاعت (بہادری)	شہامت	بسالت	سماحت	جسارت	مساحت	مبارزت	
جلادت	سماح	تہور	تجاسر	دلاوری	دلیری	جوانمردی	مردانگی	تسلط (غلبہ)	
استیلا	تحت (نیچے)	زیر	زیرین	پست	پستی	سفل	سفلے	اسفل	
فرود	دون	پائین	نشیب	حضیض	فوق (اوپر)	بالا	فراز	بر	
علی	زبر	علو	پیش (آگے)	قبل	سابق	سلف	سوابق (جمع)	اسلاف	
پس (پیچھے)	سپس	ورا	بعد	خلف	دبر	عقب	دنبال	متعقب	
تعاقب	غیبت	عالی (بلند)	متعالی	اعلو	معلے	منیع	رفیع	وسیع	
مرتفع	سنی	مرفوع	ساطع	شاہق	ارفع	علے	علیا	والا	

بالا (بلند)	عَلیّہ	سَنیّہ	اوج	شامخ	عروج	ارانع (جمع)	سواطع (جمع)	شواہق (جمع)
شامخات	اعالی	حقیر (دبلا)	لاغر	نحیف	ضعیف	عجف	ضمور	ضنی
قوی (موٹا)	فربہ	بطین	سمین	ثخین	شحون	جسیم	ضخیم	چاق
عفنفص	مسمن	تنومند	تہمتن	تناور	گوژپشت (کبڑا)	کوز	سنخے	مرض (بیمارے)
وصب	علت	سُقم	داء	کسلمندی	رنجوری	رنج	کسل	تکسّل
لغوب	امراض (جمع)	اسقام	مریض (بیمار)	کسلمند	علیل	سقیم	رنجور	نزع (جان کندنے)
سکرات	زہق (بقیہ جان)	دم واپسیں	اجل (موت)	وفات	ممات	رحلت	مرگ	انتقال
ارتحال	قبر (گور)	مرقد	لحد	مزار	تربت	قبور (جمع)	صحت (تندرستی)	عافیت
شفا	اعتدال	جرم (گناہ)	جریمہ	عصیان	معصیت	عنت	جنایت	اثم
بزہ	ذنب	خطا	خطیئہ	فسق	فسوق	فجور	ذنوب (جمع)	سیئات

جرائم (جمع)	عاصی (گنہگار)	مجرم	آثم	اثیم	جریم	مذنب	عصات (جمع)	فاسق (بدکار)
فاحش	فاجر	فجار	مسی	فجرہ (جمع)	فسقہ (جمع)	طاعت (بندگی)	عبادت	عبودیت
کورنش	پرستش	اطاعت (فرمان برداری)	اذعان	متابعت	تبعیت	تبع	امتثال	انقیاد
مطیع (فرمان بردار)	مسخر	مطاوع	منقاد	طائع	رام	احتراز (پرہیز)	اجتناب	تجنب
عفاف	حذر	ورع	تورع	تقوی	زہد	زہادت	متقی (پرہیزگار)	زاہد
پارسا	صالح	متورع	عفیف	عابد (عبادت کرنیوالا)	متعبد	فراہم (جمع ہونا)	اجتماع	مجتمع
مجموع	اذیت (ایذا)	تاذی	مضرت	زحمت	ضراء	ضر	درد	رنج
آزار	گزند	صدمہ	عنا	رفاہیت (آرام)	استراحت	سکینت	سلوت	راحت
سکون	ہون	طمانین	آسایش	آسودگی	ایمنی	غارت (لوٹ)	نہب	یغما
تاراج	تارات	تنبہ	نہاب	نقص (نقصان)	خسارت	خسران	زیان	خلل

زلل (نقصان)	غبن	وکس	ضیر	ضرر	مضرت	غرار	کمی	سود (فائدہ)
نفع	منفعت	تمتع	ربح	منافعہ	طائل	ثمرہ	منافع (جمع)	طمع (حرص)
ولع	تحریص	ہوا	ہوس	شرہ	آز	کاد	تمیل (خواہش)	رغبت
شہوت	اشتہا	اقتضا	طوع	گرای	مولع (حارص)	طامع	حریص	فسحت (کشادگی)
وسعت	ساحت	فرجہ	فضا	وسع	فراخی	ضیق (تنگی)	تضایق	ضغطہ
ضنک	فراخ (کشادہ)	وسیع	فسیح	عریض	بسیط	بسط	مبسوط	پہن
باز	وا	مفتوح	مسدود (بند)	محبوس	مقید	قید	وثاق	بستہ
نجات (رہائی)	خلاصی	مخلصے	مناص	یلہ	سبک (ہلکا)	سبکسار	خفیف	اخف
مخفف	گران (بھاری)	ثقل	ثقیل	اثقل	مثقل	سنگین	اثقال (جمع)	اثاقل (جمع)
کہنہ (پرانا)	کہن	قدیم	پارینہ	دیرینہ	بوسیدہ	فرسودہ	فرتوت (مرد پیر)	مندرس

نو نیا	جدید	تجدید	مجدد	حادث	طارف	طری	تجدد	ستم ظلم
جور	تعدی	حیف	جفا	تظلم	تطاول	بیداد	ستمگر ظالم	بیدادگر
ظلام	ظلوم	جائر	ظلمہ جمع	تظلم فریاد	استغاثہ	الغیاث	معدلت عدل	عدالت
نصفت	انصاف	داد	عادل انصاف کرنیوالا	منصف	دادگر	بخل بخیلی	خساست	خست
ضنت	جزرسی	ممسک	خسیس بخیل	ممسک	ضنین	لئیم	شوم	ابخل
جزرس	تشحیح	سخاوت بخشش	نحلت	سخا	عطا	ہبہ	موہبت	جود
دہش	سیب	کرم	ایثار	نوال	بذل	انعام	جلدو	صلہ
نحلہ	فضل	کریم سخی	جواد	باذل	منفصل جدا	علیحدہ	جداگانہ	متصل ملا ہوا
ملحق	ملزق	ملصق	ملاحق جمع	ملازق	ملاصق	بعد دور	بعید	ابعد
ابجاد جمع	اباعد	قرب نزدیک	قربت	تقرب	قریب	عنقریب	قرین	مقرون

متقارن نزدیک	دنو	نزد	اقرب	تقارب	متقاربہ	صعوبت سختی	صلابت	کربت
خشونت	شدت	غمرہ	تشدد	درشتی	غمرات جمع	صعب سخت	متصعب	شدید
اشد	درشت	لینت نرمی	ملائیت	ملایمی	رفق	ترفق	لین نرم	ملین
ملایم	صدور اوترنا	ہبوط	طریان	ورود	نزول	حلول	صادر اوترنیوالا	طاری
ہابط	وارد	نازل	صعود چڑھنا	عروج	تصاعد	ترقی بڑھنا	ارتقا	نشو نما
زشت و بدصورت	قبیح منظر	کریہ منظر	دمیم	بدشکل	بدوضع	حسین خوبصورت	حسینہ	رعنا
جمیل	جمیلہ	وجیہ	صبیح	نیکو	خوبرو	حسن خوبصورتی	جمال	خوبی
خوبروئی	رعنائی	وجاہت	صباحت	شاہد معشوق	محبوب	صنم بت	دلبر	دلربا
دلارام	نگار	بت	نازنین	مہوش	قمروش	مہپارہ	ماہرو	جانان
شکر لب	شیفتہ عاشق	تولہ	والہ	بیدل	مفتون	مجنون دیوانہ	شیدا	آشفتہ

مجذوب دیوانہ	مضامین جمع	مباہات	غمزہ	کرشمہ	عشوہ	طنز	غنج
ناز	زیب زینت	زہرہفت	آرایش	آراستگی	تزئین	تضرع عاجزی	ضراعت	استکانت
ابتہال	انکسار	الحاح	خشوع	خضوع	عجز	نیاز	نیایش	تواضع
مسکنت	فروتنی	ناچارے	لاعلاجے	فرومانده	بیچارگے	فقیر عاجز	حقیر	محقر
مفتقر	کمتر	احقر	مسکین	مستمند	نیازمند	ستوہ	بینوا	مفلس
محتاج	غریب	انکسار	نزار	خاکسار	ناتوان	ناچار	لاعلاج	بیچارہ
فرومانده	نحیف	ضعیف	ضعف	اَحاقر جمع	اضعاف	منعم مالدار	محتشم	متنعم
متمول	گنجور	توانگر	مرفہ الحال	فارغ البال	موسر	ملی	غنی	اغنیا جمع
استطاعت طاقت	نیرو	دستگاہ	امکان	مجال	مقدور	قدرت	قوت	یارا
تاب	زور	توانائی	دسترس	یارگی	تکبر غرور	کبر	استکبار	عزۃ

نخوت غرور	عُجب	اعجاب	ترفّع	عتو	منی	اعتشاء جمع	متکبر مغرور	مستکبر
معجب	مترفع	تجسس ڈھونڈھنا	تفحص	تفتیش	تلاش	تتبع	استقراء	جستجو
مفقود گم	فقد	فقدان	وجدان پانا	ادراک	درک	نیل	یافت	واجد پانے والا
مدرک	یابندہ	انحراف نافرمانی	عدول	بغاوت	بغی	سرکشی	تمرد	منحرف نافرمان
خیرہ	شموس	متمرد	مرید	عاصی	باغی	سرکش	ندامت پشیمانی	ندم
ندیم پشیمان	نادم	ندمان	آوخ افسوس	تأسف	تلہف	حیف	ہیہات	افسوس
وای	دریغ	واویلا	کاوش	انتقام بدلہ	تلافی	مکافات	[illegible]	قصاص
قود	عوض	معاوضہ	تدارک	کیفر	اجر	ثواب	مثوبت	پاداش
جزا	لابد ضرور	اہم	ناگزیر	ظن گمان	زعم	احتمال	شک	وہم
ریب	شبہہ	خدشہ	حمل	اذعان یقین	جزم	اعتقاد	ایقان	تیقن

ذہاب (جانا)	مجی (آنا)	قدوم	ایاب (پلٹنا)	عود	معاودت	رجعت	مراجعت	بازگشت
سفر (کوچ)	سیاحت	رحلت	انتقال	ارتحال	نہضت	اشخاص	نہوض	غربت
رحل	مسافرت	رحیل	ظعن	سیاح (مسافر)	غریب	ظعین	جہانگرد	رہ نورد
راہی	رونده	ابن السبیل	منزل	مقام (جائے)	مسکن	موضع	موطن	بقعہ
بیت	منازل (جمع)	مساکن	مواضع	مواطن	بقاع	اقامت (رہنا)	سکونت	قیام
مقیم (رہنے والا)	قائم	ساکن	قاطن	سواکن (جمع)	سکنہ	سکان	بشر (آدمی)	انسان
ناس	مردم	آدم	کس	شخص	حیوان ناطق	دابہ (چارپایہ)	بہیمہ	نعم
دواب	بہائم	انعام	مواشی	راعی (چرواہا)	شبان	گلہ بان	چوپان	رمہ
گلہ	فیل (ہاتھی)	پیل	اسپ (گھوڑا)	فرس	سمند	توسن	شبدیز	اشہب
اشقر	گلگون	نوند	کمیت	جنیبت	دیوزاد	ختلی	بارگی	ہیون

اوھم (گھوڑا)	مرکب	رخش	خنگ	جرمہ	جردہ	زردہ	بور	یکران
شتر (اونٹ)	جمل	بعیر	ابل	بختی	سارہ	ناقہ (اونٹنی)	نیاق (جمع)	مہار (باگ)
عنان	زمام	خطام	لجام	لگام	تازیانہ (کوڑہ)	چابک	خرزن	مقرعہ
سوط	سیاط (جمع)	گوسپند (بکری)	شاۃ	غنم	کبش	میش	بز	معز
ضان	تیس (بکرا)	برہ (بکری کا بچہ)	بزغالہ	گاو (بیل)	ثور	بقرہ (گائی)	گاومیش (بھینس)	جاموس (کھنگا)
آھو (ہرن)	غزال	ظبی	ظباء (جمع)	خر (گدھا)	حمار	حمیر	دازگوش	حمر (جمع)
اتان (گدھی)	مادہ خر	قرن (سینگ)	شاخ	سرحان	سبع (درندہ)	منفرس	دد	ددہ
ضیغم	ذوناب	شبل (جمع)	اسد (باگھ)	ضیغم	ھیصم	ضرغام	حیدر	غضنفر
لیث	عباس	ہرماس	فراس	قسورہ	حارث	ہزبر	شیر	خرس (ریچھ)
ذئب	گرگ (سونڈگا)	سید	ذیب	ذیاب (جمع)	پلنگ (چیتا)	یوز	فھد	نمر

بوزنہ بندر	بوزینہ	میمون	قرد	خنزیر سور	خوک	گراز	سگ کتا	کلب
کلاب جمع	گربہ بلی	سنور	ہرہ	حنیطل	کژدم بچھو	عقرب	عقارب جمع	نیش ڈنک
لدغہ	حیہ سانپ	ثعبان	افعی	مار	اژدہا	اژدرہا	حربا گرگٹ	آفتاب پرست
موش چوہا	فار	زاغ کوا	کلاغ	غراب	زغن چیل	غلیواز	کرگس گدھ	کفتار
حضاجر	ضبع	گنجشک چڑیا	عصفور	عصافیر جمع	کیک پسو	برغوث	مور چیونٹی	مورچہ
نمل	ملخ ٹڈی	جراد	حوت مچھلی	سمک	ماہی	جراد البحر جھینگا	سرطان کیکڑا	پنجپایہ
پنجپایہ	خرچنگ	غوک مینڈک	ضفدع	بک	ضفادع جمع	خروس مرغ	دیک	ماکیان مرغی
منقار چونچ	نول	نقر	زیرز جھینگر	صرصور	زلو جونک	زلوک	دراخ	علق
سوسمار	ضب	شپش جوں	قمل	عنکبوت مکڑی	مگس گیر	عندلیب بلبل	عنادل جمع	پشہ مچھر
بق	تمساح مگر	نہنگ	باخہ کچھوا	سلحفات	قراد گوچڑی	کنہ	ثعلب لومڑی	روباہ

وطواط ابابیل	پرستو	پرستوک	خطاف	ذباب مکھی	مگس	خرمگس بگی	سہو بھول	نسیان
ذہول	ذہولت	فراموش	فراموشی	ذکر یاد	تذکر	ضبط	حفظ	کلک قلم
خامہ	اقلام جمع	مداد سیاہی	مرکب	روشنائی	زکاب	قرطاس کاغذ	کارد چھری	کزلک
سکین	تلمیذ شاگرد	متعلم	معلم اوستاد	مدرس	آخوند	آتون اوستانی	معلمہ	مدرسہ
صرصر ہوائے گرم	سموم	حرور	ریح ہوا	صبا	نسیم	شرطہ	باد	مروحہ پنکھا
بادکش	مرواح	بادبیز	بادزن	نتن بدبو	عفونت	گندگی	تعفن	معطر خوشبو
طیب	شمیم	شمامہ	طاب	نحوست	شقی بدبخت	مدبر	شوربخت	اشقیا جمع
سعید نیک بخت	مسعود	محمود	خجستہ مبارک	میمون	ہمایون	ارجمند	فرخ	فرخندہ
ناتراشیدہ بی ادب	شوخ	گستاخ	ناکس نالائق	نافرجام	ناہنجار	حری لائق	جدیر	حقیق
احق	مستحق	مسلم	مستوجب	فراخور	فرجام	سزاوار	درخور	درخورد

ینبغی لائق	شایگان	نوید خوشخبری	بشارت	بشریٰ	طوبیٰ	مژدہ	تحسین آفرین	ترحیب
مرحبا	حبذا	شاباش	تمنا آرزو	لیت	سماح جائز	اباحت	جواز	درست
مجوز	حلال	سوغ	روا	کراہت مکروہ	کرہ	نفرین نفرت	تنفر	تنافر
اطلاع خبرداری	اعلام	واقفیت	استنبا	آگہی	ابلاغ پہونچانا	تبلیغ	ارسال بھیجنا	ترسیل
مرسل	اجابت قبول کرنا	اقبال	پذیرائی	رضا خوشنودی	استرضا	اجازت رخصت	وداع	تودیع
ترخیص	ارخص	دستوری	پدرود	منت احسان	امتنان	مجمع جمع	اصغا سننا	سمع
سماعت	استماع	معائنہ دیکھنا	مشاہدہ	مطالعہ	ملاحظہ	نظارت	رویت	استفسا پوچھنا
پرسش	اشتغال شغل کرنا	مشغلہ	استبداد بیجا ہونا	اصرار	باعث	اعتماد بھروسا	اعتبار	اقتنا کسب کرنا
اکتساب	انکساب	افترا تہمت	بہتان	قلتنت	فریب	التماس عرض	گذارش	معروضہ
کفایت بس	کافی	اکتفا	بسندہ	سبقت پیش قدمی	اقدام	استقدام	اقبال	استقبال

پیشی (پیش قدمی)	توسل (وسیلہ)	وساطت	ذریعہ	واسطہ	وسائط (جمع)	تفویض (سونپنا)	تحویل	حوالہ
سپردگی	ہزل (ٹھٹھا)	استہزا	سخریہ	تمسخر	طیب	طیبت	مطائبہ	فکاہت
ظرافت	لاغ	مزاح	خیانت (چوری)	سرقت	سرقہ	دزدی	خائن (چور)	سارق
دزد	لص	طرار	حرامی	رہزن	قطاع الطریق	لصوص (جمع)	امین (امانت دار)	موتمن
مشرف	ناظر	موضوع	رعونت (خود آرائی)	رعنائی	خود پسندی	خود بینی	سرایت (اثر)	سریان
سارے	تاثیر	شکایت (گلہ)	شکوی	غیبت	وقیعت	استدلال (گواہی چاہنا)	استشہاد	شہادت (گواہی)
حجت	بینہ	برہان	دلیل	بینات (جمع)	براہین	ادلہ	دلائل	شواہد (گواہان)
شہود	حلف (سوگند)	یمین	قسم	شکیب (صبر)	شکیبائی	صبوری	اصطبار	عادت (خوے)
سیرت	خصلت	شیمہ	داب	شمائل	خلق	سیر (جمع)	خصائل	اخلاق
عزم (ارادہ)	قصد	صدد	عزیمت (مشیت)	ہمت	آہنگ	آہنج	بسیج (پ)	عزائم (جمع)

ہمہ (جمع)	اضطرار (بیقراری)	اضطراب	قلق	تلوسہ	تلواسہ	بیتابی	مضطر (بیقرار)	مضطرب
قلیش	بیتاب	ماہی بے آب	نعل در آتش	تحمل (برداشت)	حلم	بردباری	احلام (جمع)	متحمل (برداشت کرنیوالا)
حلیم	بردبار	امتحان (آزمایش)	تجربہ	آزمودگی	تجارب (جمع)	ممتحن (آزمایا ہوا)	مجرب	آزمودہ
دشنام (گالی)	شتم	سب	تصدق (صدقہ)	قربان	نثار	فدا	فدیہ	مواجب (درماہہ)
مشاہرہ	ماہیانہ	ماہوار	نمامی (چغلخوری)	غمازی	غماز (چغلخور)	نمام	نمیم	نمائم (جمع)
اندرز (نصیحت)	پند	وصیت	موعظت	وعظ	مواعظ (جمع)	تزویر (مکر)	ریو	کریزی
دستان	کید	شید	زرق	ختل	تلبیس	فریب	خداع	خدعہ
نیرنگ	زور	کیاد (مکار)	شیاد	عیار	غدار	دغل	کائد	سالوس
مزور	شحنہ (کوتوال)	عسس	میر شب	شبگیر	استیصال (اوکھیڑنا)	قلع	قمع	رتبہ (مرتبہ)
درجہ	پایہ	پایگاہ	قدر	منزلت	خطر	تمکین	مکان	جاہ

مراتب (جمع)	درجات (جمع)	ضمیر (بھید)	راز	ستر	اسرار (جمع)	معروف (مشہور)	علم	نامور
نامی	مشتہر	اظہر من الشمس	شہیر	معارف (جمع)	مشاہیر	اعلام	سریر (تخت)	اورنگ
منصّہ	عرش	کرسی	اریکہ	یل (پہلوان)	گرد	تہمتن	کور (اندھا)	اعمیٰ
معمّا	ضریر	نابینا	بصیر (بینا)	محفل (مجلس)	بزم	انجمن	مجمع	محافل (جمع)
مجالس (جمع)	مجامع	نغمہ (راگ)	غنا	سماع	رامش	خنیا	رود	سرود
نشید	دستان	لحن	زمزمہ	ترانہ	ترنم	خسروانی	مغنّی (قوال)	مطرب
خنیاگر	رامشگر	دستانسرا	سرودسرا	صوت (آواز)	نعرہ	صلا	صدا	ندا
نوا	صیاح	صیحہ	نفیر	بانگ	اصوات (جمع)	صیت (آوازہ)	گلبانگ (پکارا)	شور
شغب	خروش	فغان	غریو	غوغا	غلغلہ	شہرت	افواہ	مَی (شراب)
خمر	صہبا	راوق	رحیق	عقار	مُل	راح	بادہ	امّ الخبائث

خرابات (شراب خانہ)	میکدہ	خمکدہ	خمخانہ	میخانہ	آوند (باسن)	ظرف	وعا	ظروف (جمع)
قدح (پیالہ)	کاسہ	ساغر	ایاغ	جام	ساتگین	کیف (نشہ)	خمار	سکر
مستی	اسکار (جمع)	مخمور (مست)	مدہوش	سرجوش	سرشار	بدمست	لہو (کھیل)	لعب
ملاعبت	بازی	بازیچہ	ملاعب (جمع)	ملاہی	شاطر (چالاک)	زودخیز	چست	چابک
تند	تیز	کند (سست)	مضمحل	کاہل	کلیل	فاتر	واہی	پژمردہ
افسردہ	فسردہ	حین (وقت)	اوان	زمان	آن	احیان (جمع)	آوان (جمع)	ساعت (گھڑی)
لحظہ	لمحہ	فجر (صبح)	سحر	پگاہ	صباح	غدو	بامداد	مسا (شام)
مغرب	شبانگاہ	رواح	بارحہ	آصال	شب (رات)	لیل	لیالی (جمع)	روز (دن)
یوم	نہار	ایام (جمع)	ماہ (مہینا)	شہر	شہور (جمع)	سال (برس)	سن	سنہ
عام	حول	سنین (جمع)	سنوات	بیت اللہ (کعبہ)	بیت الحرام	بیت العتیق	ناف خاک	ناف عالم

ناف زمین (کعبہ)	مکہ معظمہ		قبلہ	بیت المقدس (مسجد شام)	بیت الاقصیٰ	بیت المعمور (مسجد آسمان)	مسجد (عبادتخانہ)	معبد
مساجد (جمع)	معابد (〃)	مصلا (جانماز)	سجادہ	جانب (طرف)	جہت	سمت	شطر	لواح
ناحیہ	صوب	سوی	ضلع	جوانب (اطراف)	جہات	اکناف	حوالی	اضلاع
نواحی	آفاق	گرداگرد	فنا	برائے (واسطے)	جہت	بہر	بنابر	بنا برآن (اسواسطے)
بنابریں	لہذا	زیراکہ	چراکہ (کسواسطے)	لما	بلی (ہاں)	آری	نعم	نہ (نہیں)
نے	ما	لا	لیس	معاذ (پناہ)	ملاذ	عیاذ	ملجا	[illegible]
عوذ	کمیت	بوقلمون (رنگارنگ)	گوناگون	متلون	متنوع	یمن (برکت)	تیمن	[illegible]
سیاق (جمع)	موجب (سبب)	جہت	باعث	علت	رہگذر	وجہ	باہم (آپسمیں)	بایکدگر
فیمابین	طرفین	جانبین	درون (اندر)	اندرون	بیرون (باہر)	خارج	بدر	گرد (آسپاس)
پیرامون	حوالی	اطراف	افسانہ (کہانی)	فسانہ	داستان	حکایت	نقل	سمر

اسمارڈ (جمع)	اکنون آن (اب)	کنون	ایدون	حالا	الحال	فی الحال	فی الفور	بالفعل
اصلا (ہرگز)	ہرچند	کفیل (ضامن)	متکفل	ضمین	زعیم	پُر (بھرا ہوا)	آمود	مشحون
مملو	لبریز	لبالب	مالامال	ممتلی	آگین	تہی (خالی)	خلو	ہمراہ (ساتھ)
مع	معیت	صحبت	صحابت	مصحوب	مصاحبت (جمع)	مجرد (تنہا)	جریدہ	فریدہ
منفرد	جرائد (جمع)	فرائد	مآرب (مقصد)	مرام	مطلب	مقصود	مراد	مرامات (جمع)
مآرب (جمع)	مطالب	مقاصد	مشتمل (ملنے والا)	شامل	مندمج (داخل شونده)	مندرج	محتوی (در گیرنده)	متضمن
مشعر (خبر دینے والا)	مخبر	بدیع (نادر)	غریب	نغز	عجیب	شگفت	ندرت	شگرف
طرفہ	شاذ	بدائع (جمع)	غرائب	عجائب	شذوذ	عدیم المثال (بے مانند)	بی نظیر	بیمثال
عزیز الوجود	نادر	نایاب	بیچون	بیچگون	بی شبہہ	بی نمون	ہم رنگ (مانند)	ہمچو
مثل	مثال	مماثل	متماثل	آسا	سان	بسان	مانا	چون

دس (مانند)	دیس	وش	رنگ	نظیر	نحو	شبیہ	مشابہ	متشابہ
مشابہت	مشابہ	تشبیہ	وار	باب	مادہ	بارہ	تواتر	متواتر
توالی	متوالی	کرات	مرات	دفعات	موالات	پیاپی	علی الاتصال	علی الدوام
دائم (ہمیشہ)	دوام	مدام	مستدام	لازال	تابید	تخلید	خلود	لم یزل
مخلد	موبد	مستمر	ہموارہ	پیوستہ	بارہا	جاوید	سرمد	ابد
استمرار (ہمیشگی)	مواظبت	مداومت	اجبار (جبر کرنا)	اکراہ	مکرہ	زجر (جھڑکنا)	توبیخ	سرزنش
ملامت	تعنف	نکوہش	انفعال (شرمندگی)	خجلت	خجالت	شرمساری	تشویر	خذلان
حیا (شرم)	غیرت	ناموس	خفرہ	منفعل (شرمندہ)	خجل	شرمسار	شرمناک	خذلان
خفیر	محکم (مضبوط)	مستحکم	مبرم	قویم	رصوص	موثوق	مستوثق	وثیق
مستقل	مستبد	رزین	متین	حصین	حصینہ	سدید	راسخ	واثق

استوار مضبوط	پایدار	موکد	میثاق مضبوطی	رسوخ	وثوق	توثیق	توکید	ثقت
احکام	استحکام	متانت	جزالت	استواری	پائداری	مشورت صلاح	صوابدید	مصلحت
شوری	تجویز	تدبیر	مصالح جمع	ناگاہ یکایک	ناگہان	ناگرفت	یکرہ	یکبارگی
بغتۃ	دفعۃ	فجاءۃ	مفاجات	القصہ حاصل کلام	فی الجملہ	قصہ کوتاہ	سیراب تازگی	شاداب
آب و تاب	طراوت	نضارت	نضرت	نضر	نوعی	مطرا	سخن بات	حدیث
قول	مقالات	مقولہ	کلمہ	کلام	منطوق	نطق	گفتار	احادیث جمع
اقوال	ایما اشارہ	رمز	رموز جمع	معما باریکی	غمض	نکتہ	دقیقہ	تدقیق
معمات	غموض	غوامض	نکات	دقائق	نزہت پاکیزگی	لطافت	طہارت	نظافت
نقاوت جمع	نقاء	لولو موتی	مروارید	در	گوہر	سمط	لآلی جمع	مرجان مونگا
بسد	ذہب سونا	طلا	زر	عقیان	نضار	فضہ چاندی	نقرہ	سیم

مس (تانبا)	نحاس	آہن (لوہا)	حدید	فولاد	پولاد	ازریز (کھیتل)	رصاص	زیبق (پارہ)
سیماب	جیوہ	زجاج (شیشہ)	آبگینہ	زنجفر (شنگرف)	شنجرف	محک (کسوٹی)	معیار	قلب (کھوٹا)
ستوقہ	غش	مغشوش	ناسرہ	ستہ	رائج (کھرا)	جید	سرہ	عیار
کحل (سرمہ)	توتیا	بکا (رونا)	نوحہ	نالہ	گریہ	زاری	اشک (آنسو)	سرشک
دمع	ضحک (ہنسی)	تبسم	خندہ	عطسہ (چھینک)	شنوشہ	تف (تھوک)	خیو	بزاق
ریق	لعاب	کیخ (رینٹ)	مخاط	نخع	جسم (تن)	جرم	جسد	جثہ
بدن	شخص	وجود	قالب	اندام	کالبد	طلل	اجسام (جمع)	اجرام (جمع)
اجساد (جمع)	ابدان	اشخاص (جمع)	پیکر (صورت)	ہیئت	طلعت	شکل	تمثال	لقا
وجہ	چہرہ	رخ	رو	اشکال (جمع)	وجوہ	قامت (قد)	بالا	راس (سر)
فرق	مفرق	رؤس (جمع)	مفارق	دماغ (بھیجا)	مخ	مغز	جمجمہ (کھوپڑی)	کاسہ سر

کاچک	مخنقہ	موی بال	گیسو	زلف	کاکل	غلالہ	شعر	کلالہ
نغول	مرغولہ	مرغوال	جعد چوٹی	ضفیرہ	ضفائر جمع	فرق مانگ	جبین پیشانی	جبہہ
ناصیہ	سیما	چکاوہ	ابرو بھوں	حاجب	مژہ پلک	جفن	مژگان جمع	عین آنکھ
چشم	دیدہ	مردمک پتلی	مردم چشم	حدقہ	بصارت جوت	بصر	بینش	بینائی
انف ناک	خیشوم	بینی	پرہ نکھیڑا	منخر سوراخ ناک	اذن کان	گوش	بناگوش لو کان کی	نرمہ گوش
شحمہ	سماخ سوراخ کان	صماخ	عارض گال	خد	رخسارہ	لب ہونٹھ	شفت	دہن مونھ
دہان	فم	فوہ	افواہ جمع	دندان دانت	سن	ضرس	ثغر	اسنان جمع
اضراس جمع	ثغور جمع	زبان جیبھ	لسان	زفان	مقول	السنہ جمع	ملازہ بُرجیبھ	حنک تالو
تارک	کام	فک جبڑا	چانہ	حلق گلا	حلقوم	حنجرہ	گلو	نائی
عنق گردن	رقبہ	قفا	اعناق جمع	رقبات	ورید شاہ رگ	وداج	ودجان	ذقن ٹھوڑی

زنخ	زنخدان	غبغب گوشت زیر زنخ	بروت موچھ	سبلت	لحیہ داڑھی	محاسن	ریش	دوش کاندھا
شانہ	کتف	منکب	عضد بازو	جناح	دست ہاتھ	ید	ایدی جمع	یمین سیدھا ہاتھ
دست راست	ایمان جمع	یسار بایاں ہاتھ	دست چپ	آرنج کہنی	مرفق	مرافق جمع	ساعد پہونچہ	بند دست
رسغ	کف ہتھیلی	اصبع اونگلی	انگشت	انملہ	انامل جمع	اصابع	انگشتان	خنصر نام انگشت
بنصر	وسطی	سبابہ	ابہام	وجب بالشت	شبر	ظفر ناخن	اظفار جمع	ظہر پیٹھ
صلب	مطا	پشت	اظہار جمع	اصلاب	ظہور	اظہر	صدر چھاتی	سینہ
اصدار جمع	صدور	پستان چوچی	ثدی	حلمہ بوندہ	بطن پیٹ	شکم	بطون جمع	ناف ٹونبی
سرہ	جنب پسلی	تہیگاہ	پہلو	شش پھیپھڑا	سپرز تلی	نخاع حرام مغز	معدہ اوجھڑی	شکنبہ
مری	معا انتڑی	حشا	رودہ	امعا جمع	احشا	کبد کلیجہ	جگر	زہرہ پتا
مرارہ	تلخہ پت	صفرا	قلب دل	خاطر	فؤاد	ضمیر	جنان	قلوب جمع

اُفئدہ (جمع)	خواطر	ضمائر	میان (کمر)	خصر	دُبُر (گانڈ)	مبرز	مقعد	کون
سُفرہ	مقاعد (جمع)	مبارز	ذکر (لانڈ)	قضیب	ایر	خرزہ	کیر	آلت
حشفہ (سرذکر)	احلیل (سوراخ ذکر)	خصیہ (خایہ)	انثیین	فرج (چوت)	بضع	قبل	کس	فروج (جمع)
مثانہ (پھکنا)	عانہ (پیڑو)	زہار	موی زہار (جھانٹ)	سرین (چوتڑ)	کفل	ورک	فخذ (ران)	رکبہ (گھٹنا)
زانو	رکبات (جمع)	ساق (پنڈلی)	کعب (ٹخنہ)	شتالنگ	پاشنہ (ایڑی)	رجل (پانوں)	پای	کف پا (تلوا)
گام (قدم)	خطوہ	خطوات (جمع)	براز (گوہ)	غائط	چرکین	بول (موت)	شاشہ	میزک
کمیز	پیشاب	گوز (پاد)	تیز	ضراط	پوست (چمڑا)	چرم	صرم	جلد
ادیم	ابدان	جلود (جمع)	دم (لہو)	خون	دماء (جمع)	شحم (چربی)	پیہ	ریم (پیپ)
قیح	صدید	لحم (گوشت)	لحوم (جمع)	عظم (ہڈی)	استخوان	عظام (جمع)	پے (پٹھا)	عصبہ
عصب (جمع)	عصابہ	عرق (رگ)	عروق (جمع)	عرق النسا (نام رگ)	شہبان	صافن	باسلیق	سررو

۴۹

بصفت ما اندام	شرائین جمع	اعصاب دل دماغ	لبن دودھ	شیر	البان جمع	کفش جوتی	پاپوش	پاافزار
نعلین	دلق گودڑی	خرقہ	ژندہ	مرقع	ثوب کپڑا	پارچہ	خرقہ	ثیاب جمع
الواب	پیر بوڑھا	شیخ	فانی	سالخوردہ	ضعیف	شیوخ جمع	ضعفاء جمع	زال بوڑھی
عجوز	پیرزن	شہلہ	عجائز جمع	برنا جوان	شاب	فتی	فتیات [illegible]	عبد غلام
رہی	قن	رقیق	مرقوق	مملوک	بندہ	عباد جمع	عبید	ممالیک
مرقوقہ	امت باندی	جاریہ	داہ	قماش	پرستار	کنیز	کنیزک	اماء جمع
رجل مرد	فحل	ذکر	مذکر	نر	رجال جمع	فحول "	ذکور "	امراۃ عورت
نسا	انثی	مونث	زن	مادہ	نسوت جمع	نسوان جمع	قرابت سگاوت	خویشی
قریب سگا	اقرب	قرابت دار	خویش	اقربا جمع	اقارب "	قرباء "	اب باپ	والد
پدر	قبلہ گاہ	آباء جمع	ام ماں	والدہ	مادر	امہات جمع	والدات "	والدین ماں باپ

آخ بھائی	برادر	شقیق	اِخوۃ جمع	اخوان جمع	اُخت بہن	خواہر	ہمشیرہ	اخوات جمع
جد دادا	ابو الاب	اجداد جمع	جدہ دادی	ام الاب	جدات جمع	جد نانا	ابو الام	جدہ نانی
ام الام	زوج خاوند	شوہر	شوی	ازواج جمع	زوجہ جورو	اہلخانہ	محرمہ	منکوحہ
حلیلہ	عرس	زوجات جمع	حلائل "	انباغ سوت	دسنی	ضرہ	ابن بیٹا	پسر
فرزند	پور	ولد	ابنا جمع	بینی	بنت بیٹی	صبیہ	دخت	دختر
بنات جمع	صبیات "	فرزندزادہ پوتا	نبیرہ	نبیسہ نواسا	سبط	طفل لڑکا	کودک	رضیع
صبی	سلیل	غلام	شیرخوار	اطفال جمع	صبیان "	مہد جھولا	گہوارہ	ظئر انّا
مرضعہ	دایہ	حاملہ پیٹ والی	حبلی	بارور	کاملہ بچے والی	ثیبہ زن شوہردار	عقیمہ بانجھ	عاقرہ
باکرہ اَنچھوتی	بکر	خسر سسرا	صہر	اصہار جمع	خوشدامن ساس	خشو	خسرپورہ سالا	برادرزن
خازنہ سالی	ہمزلف ساڑھو	یزنہ بہنوئی	داماد جوائی	خال ماموں	عم چچا	اعمام جمع	عمہ پھوپی	عمات جمع

رحم بچہ دان	مشیمہ	کابین مہر	صداق	زوج جوڑا	جفت	وطی جماع	دخول	فرش
بعال	وقاع	مساس	مسیس	مباشرت	مجامعت	ملامست	نیک	طمث
لبن اینٹ	آجر	خشت	ہیمہ لکڑی	ہیزم	حطب	حصب	خشب	چوب
وقید	وقود	کاہ گھاس	گیاہ	حشیش	علف	نبات	رعاء	نار آگ
نیران	آتش	نائرہ چنگاری	شرر	اخگر	جمرہ	لہب آنچ	التہاب	شعلہ
زبانہ	شواظ	دود دھواں	دخان	آشفتہ لکٹی	فروزینہ چورا	ضرام	خاکستر راکھ	رماد
خزیرہ بھوبل	انگشت کوئلہ	زغال	ذگال	فحم	دیگدان چولہ	موقدہ	مجمر انگیٹھی	منقل
کانون	آتشدان	کرہ بھٹی	مرجل دیگ	قدر	لویدہ	برمہ ہانڈی	کفچہ ڈوئی	مغرفہ
تابہ توا	طابق	کلال کمہار	کاسہ گر	زرگر سنار	صائغ	صیاغ	مسگر کسار	آہنگر لوہار
سکاک	قین	حداد	نجار بڑھئی	درودگر	مرآت آئینہ	سجنجل	خاتم انگوٹھی	انگشتری

خواتم (جمع)	فص (نگ)	نگین	فصوص (جمع)	جوع (بھوک)	غرث	گرسنگی	جوعان (بھوکھا)	غرثان
گرسنہ	شبعان (پُرشکم)	سیر	عطش (پیاس)	ظما	تشنگی	عطشان (پیاسا)	متعطش	عقیل
تشنہ	ذاب	ریان (سیراب)	طعام (کھانا)	طعم	خورش	ماکول	ماکولات (جمع)	اکل (کھانا)
تناول	شرب (پینا)	مشروب (چیز نوشیدنی)	مشروبات (جمع)	بلع (نگلنا)	ابلاع	خرما (کھجور)	تمر	رطب (پختہ کھجور)
انبہ (آم)	نغزک	عسل (شہد)	انگبین	ذائقہ (مزہ)	طعم	حامض (کھٹا)	ترش	حلو (میٹھا)
عذب	نوشین	شیرین	تفہ (پھیکا)	زفت (سیٹھا)	زمختہ (کسیلا)	ملح (کھارا)	شور	نمکین
تلخ (کڑوا)	مر	سرخ (لال)	احمر	حمراء	حمر (جمع)	سیاہ (کالا)	اسود	سودا
سود (جمع)	سفید (اوجلا)	ابیض	بیضاء	بیض (جمع)	زرد (پیلا)	اصفر	صفرا	صفر (جمع)
کبود (نیلا)	ازرق	زرقا	زرق (جمع)	سبز (ہرا)	اخضر	خضراء	خضر (جمع)	اغبر (بھورا)
غبراء	غبر (جمع)	گندم گون (سانولا)	اسمر	سمراء	سمر (جمع)	جدری (سیتلا)	چیچک	سرخجہ (گوبری)

حضبہ	ابلیس شیطان	خنّاس	عزازیل	اہرم	اہرمن	شیاطین جمع	عفریت دیو	غول
غیلان جمع	صنم بت	وثن	اصنام جمع	اوثان جمع	دیر دیول	کنشت	کنیسہ	کلیسا
بتخانہ	بتکدہ	ناؤس	صومعہ	وثنی بت پرست	ہنود	شمن	مجوسی آتش پرست	مغ
گبر	کفر حق پوشی	کفران	کافر حق پوش	کفار جمع	کفرہ =	نگون اوندھا	سرنگون	ناکس
منکوس	معکوس	مناکیس جمع	معاکیس =	کژ ٹیڑھا	کج	ضیغم	راست سیدھا	مستقیم
سہی	زاویہ کونا	عزلت	کنج	گوشہ	بیغولہ	رد پھیر دینا	واپس	مسترد پھیر لینا
بازپس	ارتجاع	استرداد	مشافہہ روبرو	محاذی	مواجہہ	مقابل	ردا چادر	برو
طیلسان	گلیم کمل	کسا	عبا	نطاق کمربند	منطقہ	فوطہ	وزرہ کلغہ	حصن
حصار	سوراخ چھید	رخنہ	روزن	نقب	ثقبہ	عمیق گہرا	ژرف	عمق
اعلاق جمع	زہے عجب	خہے	صید شکار	نخجیر	صیاد شکاری	صیدگیر	قلاب گل	قلابہ

کرک گل	غماز کرک مزیلا	دام جال	شبکه	بقیه باقی	تتمه	بواقی جمع	تابستان گرمی	صیف
گرما	زمستان جاڑا	شتا	برد	رسن رسی	رشا	ریسمان	حبل	مسعود
نیز بھی	هم	ایضا	عفت پاکدامنی	عصمت	مخساله کٹنی	ولاله	قلتبان بھڑوا	دیوث
قرمساق	قشنجان	بها مول	ثمن	قیمت	اثمان جمع	قیم	مشتری خریدنیوالا	خریدار
بائع بیچنیوالا	فروشنده	خورده عیب	حرف	خورده بین عیبجو	حرف گیر	خرافات بیهوده باتیں	مزخرفات	لطیفه بچه یا لا ابالی
مستغلے	زراعت کھیت	مزرع	ضیعه	کشت	ضیاع جمع	مزارع	ضیاعات	برزگر کسبی
دهقان	مزارع	حارث	کدیور	کشاورز	بزر بیج	تخم	دانه	حب
حبه	حبوب جمع	برنج چاول	ارز	گندم گیهوں	بر	حنطه	کیل ناپ	صاع
کیله	بکیال	پیمانه	طبل ڈھول	دہل	تشریح بیان	شرح	تفصیل	تفسیر
تفاسیر جمع	من و عن بیان وار	مغز و جا	مفصل	تمهید بچھانا	توطیه	ژخ مسّا	آژخ	ثولول

داس (درانتی)	منجل	دوک (تکلا)	مغزل	دوکدان (چرخہ)	ذو (صاحب)	ذی	الو	خداوند
خواجہ	آغا	آقا	روغن زرد (گھی)	سمن	گوگرد (گندھک)	کبریت	زبدہ (خلاصہ)	نقاوہ
سلالہ	زاج (پھٹکری)	زاک	سنداں (ہتھوڑی)	خایسک	سرگین (گوبر)	سرفتن	سبوس (بھوسی)	نخالہ
سیر (لہسن)	ثوم	فوم	سقف (چھت)	سطح	ستون (کھمبا)	رکن	عماد	عمود
ارکان (جمع)	سوزن (سوئی)	ابرہ	خیاط	سمسم (تل)	کنجد	طعمہ (نوالہ)	لقمہ	عرق (پسینا)
خوی	عاطل (بیکار)	معطل	عذر (بہانہ)	حیلہ	عریان (ننگا)	عاری	عور	معرا
برہنہ	لچ	عرات (جمع)	عقد (گرہ)	عقدہ	عیال (زن و فرزند)	علائق	غربال (چھلنی)	پرویزن
فاژہ (جمائی)	ثاوب	فواق (ہچکی)	بکہک	فرار (بھاگنا)	گریز	گریغ	ہرب	قحط (کال)
تنگسال	خشک سال	قدید (کباب)	نقل	کلوخ (ڈھیلا)	نبلہ	کفشدوز (چمار)	کفشگر	اسکاف
کشخان (کڑھان)	قزغان	کیسہ (تھیلی)	صرہ	ہمیان	کناس (مہتر)	خاکروب	کجک (انکس)	کرشک

گنگ گونگا	اخرس	لال	کر بہرا	اصم	گلمن گھوڑا	مزبلہ	لون رنگ	صبغ
فام	الوان جمع	لوطی اغلام باز	مغلم	لنگ لنگڑا	احرج	عرجا	شل لولا	لخت ٹکڑا
پارچہ	قوارہ	قطعہ	قطعات جمع	متراکب برہم نشستہ	متراکم	دخل آمدنی	مدخل	مداخل جمع
صرف خرج	خرج	نفقہ	مؤنت	مصرف جای خرچ	مخرج	مخارج جمع	مصارف 〃	مخنث ہیجڑا
ہمیز	مزرقہ پچکاری	حقنہ	معجر دامنی	مقنعہ	ملیح نمکین	ملوح	منجنیق گوپھن	فلاخن
مورد جای اوترنا	مہبط	موارد جمع	مہابط 〃	نخود چنا	حمص	ندافت پنجار یعنی دھنیا	حلاج	نیام میان
غمدہ	ناودان پرنالہ	میزاب	نخست اول	نخستین	نشخوار جگالی	نشوار	جرہ	نافذ جاری
نفاذ	نفوذ	خاشاک کوڑا	کناسہ	پشیز پیسہ	بل	پول	فلس	فلوس جمع
وافی کامل	وفی	وسخ میل	چرک	دنس	یومیہ روزینہ	وظیفہ	کفاف	وظائف جمع
یاوہ بیہودہ	ہرزہ	یورش حملہ	چالش	اُس بنیاد	اساس	بنیان	آلات اسباب [illegible]	ادوات

دور (زمانہ)	عصر	دہر	روزگار	دمن	ادوار (جمع)	اعصار (=)	دہور (=)	اضراب (منہ پھیرنا)
اعراض ج	اضافت (نسبت کرنا)	اسناد ج	تدوین (جمع کرنا)	تالیف	تصنیف ج	تعلیم (سکھانا)	تلقین ج	تقلید (پیروی)
متبع	اقتدا	اتباع	تابع ج	قدوہ (پیشوا)	مقتدا	مخدوم	متبوع	امام
ائمہ ج (جمع)	ضلالت (گمراہی)	ضلّت	ضلال	غی	غوایت ج	ہدایت (رہنمائی)	دلالت	ارشاد ج
ہادی (رہنما)	رشید	دلیل	مرشد	رہبر	ہداۃ ج (جمع)	تموج (موج مارنا)	تلاطم ج	تمیز (جدا کرنا)
تفصیل	فصل	فصول ج (جمع)	تمسک (دستاویز)	عروۃ الوثقیٰ	سند	وثیقہ	اسناد (جمع)	وثائق ج (=)
توامان (دو بچے ایک پیٹ کے)	جنابہ ج	جراحت (زخم)	ریش	قرح	قرحہ	جرح	جروح (جمع)	قروح ج (=)
جریح (زخمی)	مجروح	خستہ	فگار	مجاریح ج (جمع)	جوشن (زرہ)	لامہ ج	جبیبہ ج	جوزن ج (چہ دوز)
ساحر	جہد (کوشش)	اجتہاد	جد	سعی	مساعی	مشقت	محنت ج	چنگال (پنجہ)
جنگل ج	حائک (جولاہہ)	نساج ج	حلتیت ج (ہینگ)	انگوزہ ج	حائط (دیوار)	جدار	حیطان ج (جمع)	خزینہ (خزانہ)

گنجینہ (خزانہ)	گنج	کنز	خزائن (جمع)	کنوز	خضرت (سبزی)	مرغزار	خوید (کچا)	خید
خام	نیبت (ناامیدی)	مایوسی	خیط (تاگا)	رشتہ	خیک (مشک)	زق	قربہ	قرب (جمع)
دار وگیر (حکومت)	داوری	امارت	دوتسا (خیرہ انگور)	دبس	عصیر	رجولت (مردی)	رجولیت	مردمی
رجز (پلیدی)	رجس	ارجاز (جمع)	ارجاس	ریعان (آغاز جوانی)	عنفوان	شباب	ریچار (آچار)	ریچال
ریچالہ	زندیق (بے دین)	ملحد	ملاحدہ (جمع)	ساکت (خاموش)	صامت	سرداب (تہ خانہ)	سرداب	نمانخانہ
شفتجہ (ہنڈوی)	سفتجہ	سکوت (خاموشی)	صمت	سوغات (تحفہ)	ہدیہ	ارمغان	پیشکش	ہدایا (جمع)
سید (سردار)	حاکم	رئیس	سالار	مہتر	والی	امیر	ساوات (جمع)	حکام
روسا	امرا	صمیم (خالص)	اذفر	ضعف (دوچند)	مضاعف	اسہال (اسہال)	سہل	عسیر (مشکل)
شاق	عویص	عویصہ	محال	دشوار	دشخوار	اِشکال	عویصات (جمع)	عسار (تنگدستی)
عسرت	افتقار	افلاس	فلاکت	معسر (تنگدست)	مفلس	مفلوک / مفالیک (جمع)	شیب (پیری)	شیبت

عتیق غلام آزاد	معتوق	مساوات برابری	موازات	محاذات	متفاوت	اعتدال	مطمع جای طمع	مطمح
مطالع جمع	مطلع	معاصر همزمانه	همعصر	مولد جای پیدایش	منشأ	موریچه زنگ	مورچانه	منحات [illegible]
نزال	نقمت عذاب	عقوبت	عقاب	ویل	وبال	نکال	فضیحت رسوائی	مفضح
فضوح	ورم سوجن	آماس	عزت آبرو	وقار	وقع	وکاف پالان	اکاف	هکذا ایسا
همیدون	یقظ بیداری	یقظة	یقظان بیدار	یل پهلوان	گرد	گردان جمع	ضمه پیش	رفع
فتح زبر	نصب	کسره زیر	جر	خفض	وقف سکون	جزم	منضموم حرفیکه پیش دیا گیا	مرفوع
مفتوح حرفیکه زبر دیا گیا	منصوب	مکسور حرفیکه زیر دیا گیا	مجرور	مخفوض	موقوف حرفیکه سکون دیا گیا	مجزوم	ساکن	مشدد حرفیکه تشدید دیا گیا
ممدود حرفیکه مد دیا گیا	جمله تمام	سائر	کل	کلی	همگی	جملگی	همه	همگنان
دربست	سرتاپا	سراپا	جمیع	رستاخیز قیامت	رستخیز	بعث	حشر	محشر
یوم الحساب	یوم التناد	یوم النشور	یوم الجزا	یوم الدین	عرصات	یوم القیام	آغاز شروع	ابتدا

افتتاح (شروع)	فاتحه	سر	دیباجه	بدو	بدایت	مبدء	عنوان	اول
سپاده	اتمام (جمع)	اختتام	انصرام (آخر)	انتها	ختم	تم	تام	انجام
فرجام	سپری	عاقبت	تمام	خاتمه	عواقب (جمع)	خواتم		

ازین قسم لغات در عبارت انشاپرو ازان بسیار ست که احاطه آن بس دشوار

لهذا برین قدر اکتفا کرده شد و بدانند که معانی لغات بر سه قسم ست

لغوی و اصطلاحی و مجازی اما لغوی آنکه لفظ در اصل برای معنی

موضوع باشد و اصطلاحی آنکه قومی بر معنی مصطلح خود غیر از معنی لغوی آن

لفظ اتفاق داشته باشند پس اگر مابین معنی لغوی و اصطلاحی مناسبتی

باشد معنی اصطلاحی گویند و رنه معنی مجازی و مرادی نامند بحسب قرائن

عبارات و محال کی ازان معانی ثلاثه مقصود و مراد بود الحال بقسم ثانی

وتعریف و ترتیب بنای صیغها از مصادر و اشتقاق صیغ از صیغ که باین

قسم تعلق دارد شروع می نمایم انشاء الله تعالی و کرمه

فصل ثانی در متحد اللفظ و مختلف المعنی بعضی قواعد ضروریہ

باب الالف

آب عزت	آب رونق	آب خوبی	آب چمکاٹ	آب تیزی تیغ	آب طرز	آب روش	آموزگار استاد	آموزگار شاگرد
آہو ہرن	آہو عیب	ابلا آزمانا	ابلا گرفتار ہونا	ابراء ادا کرنا	ابراء بیزار ہونا	ابراء پاک ہونا	ابراء اچھا کرنا	ابداء ظاہر کرنا
ابداء پیدا کرنا	ابتر دم بریدہ	ابتر ناتمام	ابتر بے فرزند	اطلاق جاری کرنا	اطلاق خلاص کرنا	اطلاق پیٹ چلنا	اطلاق کہنا	اقران ہمسران
اقران نزدیکان	اقران ہمسایگان	اکثار بہت کہنا	اکثار بہت کرنا	اکثار بہت کھانا	آلیہ سرین	الیہ دنبۂ گوسپند	الیہ گوشت سرین حیوان	اجل بزرگ
اجل موت	اجل مہلت	اجل مدت عمر	اجل وقت پہنچنے	امر حکم	امر کار	اوامر جمع	امور "	اقبال پیشوائی
		اقبال دولت	اقبال قبول کرنا	اجابت جواب دینا	اجابت قبول کرنا	اجابت دفع براز کرنا		

باب الباء العربیۃ والفارسی

باس خوف	باس عذاب	باس سختی	باس دلیری	بال بازو	بال دل	بال جان	بال حال	بال فراخی عیش

بال شان	بال عظمت	بحت خالص	بحت محض	بحت صرف	ابحات جمع	براعت روشنی	براعت فصاحت	براعت فضیلت
براعت کامل ہونا	برگ پتا	برگ ساز	برگ نوا	برگ سامان	بند قید	بند فکر	بند تدبیر	بند فریب
بند حیلہ	بند زنجیر	بند قفل	بند بند جامہ	بند دوال کمر	بند گرہ	بند ریسمان	بند امید	بند طمع
بند نام ولایت	بند غم	بندہ رسن دواب	بندی قیدی	بہا روشنی	بہا رونق	بہا زیبائی	بہا قیمت	باز مسافت دو دست
باز تکرار	باز رجوع	باز کشادہ	باز نشیب	باز تیز	باز جانب	باز گذرگاہ	باز جدا	باز جانور شکاری
باز شراب	باز خراج	باز بھرنا	باز امر باختن	باز امر بازیدن	باز وقت	یاز ہنگام	بدر چاند	بدر باہر
بدرہ نام جائی	باب دروازہ	باب نام کتاب	باب شایستہ	باب برابر	باب لائق	باب مقدمہ	باب حق	ابواب جمع
بطال بیکار	بطال بجھوتھا	بطال دلیر	باد ہوا	باد مرح	باد سخن	باد نالہ	باد پاد	باد تکبر
باد تند	باد نام فرشتہ	باد نام مرض	باد صدمہ	بادہ ہوجیو	سبادہ مست ہوجیو	بر میوہ	بر سینہ	بر گود
بر بغل	بر زن جوان	بر چھوٹی عورت	بر چوڑائی	بر بر آمد القصہ	بر نام خدا	بر جنگل	بر اوپر	بر نزدیک

بر مہربان	بر نیکوکار	بر زمین خشک	بر نیکی	بر بخشش	بر خوشبودار بوٹی	بر گندم	بار نام خدا	بار پشتہ خروار
بار اجازت	بار بزرگی	بار گرانی	بار بزرگ	بار نیکوکار	بار نصیب	بار رخصت	بار دخل	بار بیخ درخت
بار کار	بار کرت	بار مرتبہ	بار بارگاہ	بار بسیار بہت تیز	بار بچہ [illegible]	بار میوہ	بار حمل زنان	بار آمیزش
بار ساز مطربان	بار بارندہ	بار امر باریدن	بزرگ صاحب مرتبہ	بزرگ بڑا	برنج پیتل	برنج چاول	بل مینڈ	پیل پیسا
بَ ساتھ	ب بیچ	ب اوپر	ب طرف	ب برابر	ب واسطے	ب سببیہ	ب قسمیہ	ب بیانیہ
ب معاوضہ			باب التاء الفوقانیہ					
تاب طاقت	تاب رونق	تاب پیچیدگی	تاب روشنی	تاب گرمی	تاب لپیٹ	تاب چمک	تابش روشن کر	تحکم دعوی کرنا
تحکم غلبہ کرنا	تحکم حکومت جبر کرنا	ترفق نرمی کرنا	ترفق مہربانی کرنا	تزکیہ پاک کرنا	تزکیہ زکوۃ دینا	تمغا نشان	تمغا مہر	تمغا داغ
تمغا محصول	تمغا فرمان	تماثیل تصاویر	تماثیل اصنام	تماثیل فرمان بادشاہ	تنک باریک	تنک کم	تنک تھوڑا	تنک پاکیزہ
تنک نازک	تحریر لکھنا	تحریر آزاد کرنا	تحریر نام کتاب [illegible]	تولا محبت	تولا امید	تولا پھرنا	تولا دوست رکھنا	تولا حکومت کرنا

نو لا		باب الثاء المثلثة						
ثمر میوہ	ثمر بار درخت	ثمر مال	ثمر زر	ثمر فرزند	اثمار جمع	ثمار 〃	ثماد نم	ثماد سرما
ثمت قرار	ثبت لکھنا	ثبت حجت	ثبت مرد معتبر	ثبت نوشتہ شدہ	ثروت توانگری	ثروت سرداری	ثغر دانت	ثغر سرحد
		ثغور جمع	ثور گاؤ	ثور برج	ثری خاک نمناک	ثری زیر زمین		
		باب الجیم العربیہ والفارسیہ						
جاریہ آفتاب	جاریہ باندی	جاریہ دختر	جاریہ کشتی	جاریہ آب روان	جزالت استواری	جزالت خوبی	جزالت بزرگی	جناح بال مرغ
جناح متعدد لشکر	جناح بازو	جیب گریبان	جیب پیراہن	جیب سینہ	جیب دل	جد بخت	جد نصیب	جد بزرگے
جد توانگری	جد دادا	جد نانا	اجداد جمع	جر زیر	جر کھینچنا	جر بن کوہ	جر گناہ کرنا	جر سبوچہ
جر شگاف زمین	جرہ نقب	جزم سکون	جزم یقین	جزم کاٹنا	جزم ارادہ مضبوط	جمرہ کنکر	جمرہ چنگاری	جمار جمع
چابک چالاک	چابک جلد	چابک کوڑا	چارہ علاج	چارہ تدبیر	چارہ مکر	چنگ ہاتھ	چنگ نام ساز	چشم آنکھ

	چشم	چون	چون	چون				
	امید	مانند	جب	کیوں				

باب الحاء المهملة

حاجب	حاجب	حاجبہ	حارث	حارث	حافر	حافر	حوافر	حضرت
ابرو	دربان	چوبدار	شیر درندہ	کسنے	سم اسپ	چاہ کن	جمع	حضور
حضرت	حضرت	حضرت	حضرات	حق	حق	حق	حق	حق
نزدیکی	درگاہ	کلمۂ تعظیم	جمع	اللہ	ثابت	سزاوار	واجب	سچ
حقوق	حلیہ	حلیہ	حلیہ	حلیہ	حلیہ	حلیہ	حلی	حول
جمع	زیور	خلعت	صورت	خلقت	آرائش	صفت	جمع	بھینگا
حول	حول	حمل	حمل	حمل	حمل	حمل	حمل	حبل
قوت	برس	پیٹ	گمان	برج	بوجھ اٹھانا	بوجھ	گناہ	رسی
	حبل	حبل	حبل	حمد	حمد			
	باگ ڈور	رگ	پیٹ	شکر	تعریف			

باب الخاء المعجمة

خطر	خطر	خطر	خطر	خطر	خفیر	خفیر	خفیر	خفیر
ڈر	اندیشہ	مرتبہ	بزرگی	آفت	شرمندہ	فریادرس	نگہبان	رہبر
خفیر	خوردہ	خوردہ	خوردہ	خوردہ	خطیر	خطیر	خطیر	خطیر
قاصد	ریزہ	عیب	باریکی	چنگاری	بزرگ	بہت	خوفناک	صاحب مرتبہ

خیل سواران	خیل گروہ	خیل اسپان	خیل بسیار	خیل کم	خداوند اللہ	خداوند صاحب	خداوند مالک	خلف پیچھے
خلف فرزند بد	خلف پیچھے آنے والا	خلف فرزند نیک	خور طعام	خور آفتاب	خور لائق	خورد طعام	خورد چھوٹا	خورد لائق

باب الدال المہملہ

دستور قانون	دستور قاعدہ	دستور آئین	دستور رخصت	دستور اجازت	دستور وزیر	دستور امیر	دستان مکر	دستان حیلہ
دستان سرود	دستان نغمہ	دستان افسانہ	دستان نام زال کہ پدر رستم بود	دغل مکر	دغل حیلہ	دغل مکار	دغل حیلہ گر	دغل دغاباز
دغل کھوٹا	دم خون	دم نفس	دم افسون	دم فریب	دم مکر	دم گھونٹ	دم تھوڑا	دم بھتہ
دم غرور	دم بوی	دم تیزی تیغ	دم ہنگام	دم وقت	دم بڑائی	دمان مست	دمان غضبناک	دمدمہ فریب
دمدمہ خوشامدی	دمدمہ مکر	دمدمہ حیلہ	دمدمہ نقارہ	دمدمہ ڈھول	دمدمہ آواز نقارہ	دمدمہ برج	دمدمہ بلا کی	دمدمہ زلزلہ
دمدمہ غصہ	دمدمہ عذاب	دمامہ نقارہ	دود دھواں	دود کیڑا	دون رسوا	دون غیر	دون تھوڑا	دون نزدیک
دون نیچے	دون حقیر	دون خسیس	دون سفلہ	دون جمع	دار سولی	دار گھر	دار شہر	دار درخت

وار محل	وار سار	وار لکڑی	دوش کاندھا	دوش شب گذشتہ	درے دوده	در ظلمت	در کارنگ	در نکوئی
	در خوبی	در تیر	در دروازه	در پیچ	کو			
				باب الذال المعجمة				
ذراع بازو	ذراع گز	ذوق چکھنا	ذوق مزه	ذوق خوشی	ذات صاحب	ذات خداوند	ذات ہستی	ذات حقیقت
	ذات نفس	ذات مونث ذو	ذات طرف	ذات جمع	کو			
				باب الراء المہملہ				
رسول پیغمبر	رسول قاصد	رعونت نادانی	رعونت نرمی	رعونت سستی	رعونت سرکشی	رعونت خودآرائی	رعونت زینت	رفت جماع
رفش [illegible]	رفق نرمی	رفق مہربانی	رکیک ضعیف	رکیک باریک	رکیک حقیر	رکیک بیہیا	رشتہ تار	رشتہ تاگا
رشتہ رستی	رشتہ نارو	ریسمان رسی	ریسمان سوت	رنگ لون	رنگ حصہ	رنگ عیب	رنگ زنگ	رنگ محنت
رنگ قوت	رنگ جان	رنگ شتر قوی	رنگ مال	رنگ اسباب	رنگ فائدہ	رنگ گوڑی	رنگ روش	رنگ جنگلی بیل بکری

رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ
مکر	اوکنا	خوبی	خوشی	شرم	خون	رونق	تصویر اکھانی	نقدی
رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ	رنگ
پھوری	جوڑ	صاحب	باپ	تل	نقطہ	جھلاجھل	غصہ	ابرلشیم
رنگ	رنگ	[illegible]						
خیانت	مانند							

باب الزاء المعجمة

زلو	زلوج	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار
پھسلنا	ہاتھ سے ساز کرنا	پناہ	امان	مہلت	عہد و پیمان	تاکید	ہرگز	امانت
زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زنہار	زوج
خوف	شکایت	پرہیز	حسرت	افسوس	جلد	ہوش	آگاہی	خاوند
زوج	زہ	زہ	زنہار	زینہار	زینہار	زینہار	زینہار	زینہار
جوڑا	چلہ کمان	عجب	پناہ	چھوڑنا	مہلت	عہد و پیمان	ہرگز	شکایت
زینہار	زبدہ	زبدہ						
پرہیز	مسکہ	خلاصہ						

باب السين المهملة

سن	سن	سن	اسنان	ساده	ساده	ساده	سبک	سبک
دانت	عمر	برس	جمع	بیریش	احمق	خالص	ہلکا	بے وقار

سبک چالاک	سبک جلد	ستایش تعریف	ستایش دعا	ستایش شکر	ستایش نعمت	سکان باشندگان	سکان دنبالۂ کشتی	سکہ کوچہ
سکہ محلہ	سکہ بازار	سکہ رستہ	سکہ آہن نقش	سلالہ نطفہ	سلالہ بچہ	سلالہ خلاصہ	سمت راہ راست	سمت روبجانب
سمت ارادہ	سمت صورت	سمت جانب	سماط دسترخوان	سماط صف	سماع سننا	سماع راگ	سنیہ روشن	سنیہ بلند
سنی روشن	سنی بلند	سہم تیر	سہم حصہ	سہم ڈر	سہم فائدہ	سہام جمع	سیاق حساب	سیاق چلانا
سیاقت چلانا			باب الشین المعجمۃ					
شاہد گواہ	شاہد معشوق	شاہد حاضر	شارع راہ بڑی	شارع صاحب شرع	شجرہ درخت	شجرہ نامۂ نسب	شجرہ نامۂ پیران	شورش فتنہ
شور غلغلہ	شور شہرت	شور آواز بلند	شور عشق	شور جنون	شور نمکین	شور نمک	شوم منحوس	شوم بخیل
شہامت بزرگی	شہامت توانائی	شہامت خوشی	شہامت چالاکی	شہامت بہادری	شہربند حصار	شہربند مقید	شہربند محبوس	شہربند زندان
شیخ بزرگ	شیخ پیر	شیوخ جمع	مشائخ ء	شیوہ ناز	شیوہ روش	شیوہ طرز	شیوہ ہنر	شیوہ کرشمہ
شیوہ کمال			باب الصاد المہملۃ					

صدر ابتدا	صدر اونچا	صدر اول	صدر سینہ	صدر مسند	صاحب خداوند	صاحب مالک	صاحب دوست	صاحب وزیر
صنم معشوق	صنم بت	صفی خالص	صفی دوست	صفی برگزیدہ	صدر باہر آنا	صدر پلٹنا	صدر صاحب منصب	صدر امیر
صیحہ آواز	صیاح فغان	صیاح نوحہ	صیاح آواز	صولت ہیبت	صولت رعب	صوت ذبح	صفر دوائی کا خورہ	صفر خالی
			ج	صیحہ عذاب	صیحہ فغان			

باب الضاد المعجمہ

ضر سختی	ضر گزند	ضرب ظاہر کرنا	ضرب نوع	ضرب مانند	ضرب تیز جانا	ضرب ملانا	ضرب بیان کرنا	ضرب مارنا
ضمیر اندرون دل	ضمیر دل	ضمیر اندیشہ	ضم فراہم لانا	ضم ملانا	ضم حرکت پیش	ضر نقصان	ضر لاغری	ضر بدحالی
		ج ج	ضیر نقصان	ضمیر گزند	ضمیر بھید	ضمیر پوشیدہ		

باب الطاء المہملہ

طہیر پاک کرنیوالا	طہیر پاک	طہور پاک کرنیوالا	طہور پاک	طعن عیب گیری	طعن نیزہ مارنا	طرار گرہ بر	طرار دزد	طرار تیز زبان

طیب خوش طبعی	طیب خوشبو	طاق خمیدہ	طاق محراب	طاق جامہ	طاق تنہا	طاق نام ولایت	طبع سرشت	طبع مُہر
طبع سکہ	طبع نقش	طرح [illegible]	طرح دور کرنا	طرح قائم کرنا	طرح نمونہ	طرح عمارت نو	طرح نقاشی	طرح کنارہ پکڑنا
طرح فرونشستن بزم	طرف کنارہ	طرف بجانب	طرف اندک	طرف حصہ	طریقہ روش	طریقہ مذہب	طناز ناز	طنز سخرہ
		طنز رمز	طنز طعنہ	۷ ۷				
			باب الظاء المعجمة					
ظرافت دانائی	ظرافت خوش طبعی	ظریف دانا	ظریف خوش طبع	ظرفا جمع	ظراف بہت دانا	ظراف بہت خوش طبع	ظرف دانائی	ظرف باسن
	ظرف حوصلہ	ظن گمان	ظن قریب یقین	ظن تہمت	۷ ۷			
			باب العین المهملة					
عزیز دوست	عزیز ارجمند	عزیز مرغوب	عزیز کمیاب	عزیز غالب	عصر زمانہ	عصر آخر روز	عصبہ پٹھا	عصبہ پسران
۷ ۷	عصبہ خویش وندان	عصابات جمع	عطف پھیرنا	عطف پلٹنا	عطف خواہش کرنا	عطف مہربانی کرنا	عطف سنجاف دامن	۷ ۷

عظام	عظام	عقد	عقد	عقد	عقد	عقار	عقار	عقار
بزرگان	ہمریان	گرہ	پیمان	نکاح	بیع	پانی	زمین زراعت	الارضی
عقار	عقار	عقار	عقار	علق	علوق	علل	علل	عمود
رملک	گاؤزن	خرہ بان	متاع	خون بستہ	جونک	بیماریہا	سیبہا	ستون
عمود	عمود	عمود	عمود	عہد	عہد	عہد	عہد	عمود
چوب خیمہ	گرز	ڈھٹی بزرد	سردار قوم	زمانہ	پیمان	سوگند	زینہار	جمع
عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین
چشمۂ آب	آفتاب	زانو	دینار	زر سرخ	مال	باران	ابر	آنکھ
عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین	عین
سردار	برگزیدہ	ذات	معین	برادر حقیقی	شخص	نفس	حقیقت	اہلخانہ
عین	عین	عین	عین	عین	عین	اعیان	اعین	عیون
قوم	جاسوس	دیدبان	جائے جریان آب	دیدار	نظر	جمع	"	"

باب الغین المعجمہ

غراب	غراب	غرض	غرض	غرض	غرض	غرام	غرام	غرام
کوا	کشتی	نشانہ	مطلب	مقصود	حاجت	حرص	عشق	دیوانگی
غرام	غرام	غریم	غشا	غشا	غشا	غشاء	غطا	غطاء
ہلاکی	عذاب	تاوان زدہ	پردہ	پوشش	غلاف	رنجلی	پردہ	پوشش
غل	غل	غل	غل	غل	غل	غلیل	غلیل	غلیل
طوق	بند	تشنگی	کینہ	خیانت	کدورت	تشنگی	[illegible]	کینہ

	غریب	غریب	غلام	غلام	غلمان	غلمہ	بچہ	
	مسافر	نادر	کودک	بندہ	جمع	؎		

باب الفاء

فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتنہ	فتن	فخامت	فخامت	فخامت
عذاب	دیوانگے	عاشق	معشوق	فزاقیہ	جمع	بزرگی	قدر	سطبری
فخامت	فریب	فریب	فریب	فریب	فراز	فراز	فراز	فراز
بلندی	عشوہ	مکر	دغا	طلسم	کشادہ	بستہ	بالا	نشیب
فراز	فراز	فراز	فراز	فراز	فراز	فراز	فراز	فراز
نیچے	اوپر	چوڑا	پیچھے	آگے	نزدیک	روشن	بلند	فراہم
فرزند	فرزند	فر	فر	فر	فر	فرخ	فرق	فرق
پسر	دختر	بھاگنا	دبدبہ	نور	پرتو	زیبا	مانگ	سر
فرق	فتح	فتح	فتح	فطرت	فطرت	فطرت	فطر	فطر
جدا کرنا	مدد	کھولنا	حرکت زبر	پیدایش	دانائی	صدقۂ عید فطر	چیرنا	پیدا کرنا
فطر								
روزہ کھولنا								

باب القاف

قدسیان	قدسیان	قدسیان	قرن	قرن	قرن	قرن	قسط	قسط
فرشتگان	صلحا	اولیاء اللہ	سینگ	گیسو	مدت سی سال	نام موضع	عدل	حصہ
قسط	اقساط	قصور	قصور	قطب	قطب	قطب	قطب	اقطاب
ٹکڑا	جمع	تقصیر	خانہائے کلاں	میخ چکی	سردار قوم	اولیاء الصمد	نام ستارہ	جمع

قفا پس سر	قفائح گردنی	قلب دل	قلب اولٹا	قلب پھیرنا	قلب وسط شی	قلب کھوجا	قلب منزل قمر	قلب میانہ لشکر
قلوب جمع	قلم کاٹنا	قلم چھیلنا	قلم ناخن لینا	قلم آلہ لکھنے کا	اقلام جمع	قمطر شتر قوی	قمطر مرد کوتاہ	قمطر کتابخانہ
قماش اسباب	قماش جامۂ ابریشمی	قماش متاع خانہ	قماش جوہر	قمہ سر ہر چیز	قمہ بلندی ہر چیز	قمہ گروہ	قمہ کلس گنبد	قنات کاریز
		قنات بیلچہ	قوہ قوت	قوہ استعداد	قوہ امکان	[illegible]		

باب الکاف العربیۃ والفارسیۃ

کاخ آگ	کاغ جگالی	کاغ نالہ	کاغ فریاد	کاغ آواز زاغ	کاغ نام جانور	کدیور مالی	کدیور کمنی	کدیور صاحبخانہ
کدیور رئیس دہ	کفو ہمجنسی	کفو ہم نسب	کفو مانند	کفوء جفتا	اکفاء جمع	کلیل سست	کلیل عاجز	کلیل خیرہ
کلیل گونگا	کنج کاو تلاش	کنجکاو وقت	کنجکاو غور	کنجکاو تیزی نظر	کنف پناہ	کنف غار	کیش مذہب	کیش عادت
کیش ترکش	کیہان جہان	کیہان زمانہ	کیہان دنیا	کے کب	کی شہنشاہ	کی بلند قدر	کی عادل	کی ضعیف
کی اصل	کی داغ	کاف بیانیہ	کاف تعلیلیہ	کاف مجازیہ	کاف تحقیریہ	کاف کہ امیہ	کاف بمعنے بلکہ	کاف بمعنے ہر کہ

کاف تصغیریہ	کاف تحقیریہ	کاف تعظیمیہ	کاف تشبیہیہ	کاف خطابیہ	کاف تمثیلیہ	کاف ش معترضہ	گرز اسلحہ تمام	گرز غلام
گردک ش جمعہ	گردک بھمرکٹ	گردک چپیلی	گردک ع نان	گرفتہ براق	گرفتہ ھفتہ	گران بھاری	گران ع مہنگا	گردون آسمان
گردون گاڑی	گہ ش جاے	گہ وقت	گہ صبح	گہ بوتہ	گہ جلد	گہ بچھونا	گرہ بس	گیہان جہان
گیہان ش زمانہ				**باب اللام**				
لال ش گنگ	لال رنگ سرخ	لال ع لعل	لاشہ زبون	لاشہ لاغر	لاشہ ع ضعیف	لب ش عقل	لب خالص	لب ع مغز بادام
لباب ش مغز	لباب خالص	لباب ع تمام کتاب	لطف نرمی	لطف تازگی	لطف ع مہربانی	لطیف نیکوکار	لطیف پاکیزہ	لطیف نرم
		لطیف ع مہربان	لطیفہ نمونا	لطیفہ چیز نیک	لطیفہ نازک	ع ع		
				باب المیم				
مباشرت جماع کرنا	مباشرت ع اختیار کرنا	مباشر جماع کنندہ	مباشر ع اختیار کنندہ	مبلغ ع جای رسیدن	مبلغ مقام	مبلغ حد و نہایت	مبلغ مقدار	مبلغ اندک
مبلغ ع بالمساواہ	مجیب بلا جواب شدہ	مجیب ع قبول کنندہ	محاذی برابر	محاذی ع روبرو	محرر تحریر شدہ	محرر ع آزاد کنندہ	مرقع کتاب تصاویر	مرقع ع گودڑی

فرسن جای ماندہ	فرسن کہنہ	مرسن لنگڑا	مسیح دوست	مسیح پیمایش کنندہ	مسیح لقب عیسیٰ	مسیح نام دجال	مساس مس کرنا	مساس جماع
مستحیل محال	مستحیل حیلہ گر	مستحیل [illegible]	مشرب پینا	مشرب جای پینے کے	مشرب مذہب	مشرب طریقہ	مشرب آئین	مصلا جای نماز
مصلا عیدگاہ	معما پوشیدہ	معما اندھا	معاد جای بازگشت	معاد آخرت	مقبل قبول کنندہ	مقبل متوجہ	مقبل صاحب دولت	میمون مبارک
	میمون بندر	مہر محبت	مہر آفتاب	ماہ مہینا	ماہ چاند	میل کوس	میل سلائی	

باب النون

نای نے	نای گلو	نای کوچہ	ندیم ہمنشین	ندیم پشیمان	نوا آواز	نوا نام راگ	نوا سامان	نوا لشکر
نوا شکر	نوا نبیرہ	نوا تحفہ	نوا نذرانہ	نوا سازگاری	نوا قوت	نوا گرفتاری	نوا قید	نہیب ہیبت
نہیب ڈر	نہیب عظمت	نہیب آواز مہیب	نہیب غارت	نہیب غارتگر	نیایش زاری	نیایش عاجزی	نیایش تعریف	نیایش دعا
نیایش آفرین	نیا دادا	نیا نانا	نیا ماموں	نیا مرتبہ	نیا بزرگی	نیاگان اجداد	نصب حرکت زبر	نصب تمام کرنا
			نصب دشمن رکھنا	نبات مصری	نبات گھاس			

باب الواو

وار ماننده	وار لائق	وار طرز	وار روش	وار کلمۂ نسبت	واقعہ خواب	واقعہ جنگ	واقعہ حادثہ	واقعہ سختی
واقعہ زمانِ قیامت	واقعہ مرنا	واقعہ حال	واقعہ کار	واقعات جمع	ولد بیٹا	ولد بیٹی	اولاد جمع	والی دوست
والی حاکم	والی مالک	والی خویش	ولات جمع	وجہ رو	وجہ چہرہ	وجہ طریقہ	وجہ طرز	وجہ ذات
وجہ حقیقت	وجہ معاش	وجہ جانب	وجوہ جمع	ورق پتا	ورق کاغذ پرچہ	اوراق جمع	ورق سیم مسکوک	وِزر گرانی
وزر بارگران	وزر پشتوارہ	وزر بار بر پشت	وزر وزر گناہ سلاح	اوزار جمع	وزیرہ باربردارندہ	وِقاع جنگ	وقاع جماع	[illegible]
وقف کھڑا ہونا	وقف دم لینا	وقف جاننا	وقف خبردار ہونا	وقف خیرات کرنا	اوقاف جمع	وقوف جاننا	وقوف آگاہی	وقوف کھڑا ہونا
واقف جاننے والا	واقف خبردار	واقف ٹھہرنے والا	واقف کھڑا ہونے والا	واقف خیرات کرنے والا	والا جلیل المرتبتی	والا بلند مرتبہ	واو قسمیہ	واو عاطفہ
	واو معدولہ	واو معاوضہ	واو تسویہ	واو حالیہ	؟ ؟			

باب الہاء الہوز

ہامہ ع کھوپری	ہامہ پیشانی	ہامہ مہتر	ہامہ تُر اُلو	ہدا راستی	ہدا تُر راہ راست	ہدر ع مباح	ہدر باطل	ہدر تُر ناچیز
ہزینہ ع خزینہ	ہزینہ خرچ	ہزینہ نفقۂ عیال	ہزینہ تُر ہمیشہ	ہمسر ع برابر	ہمسر تُر زوجہ	ہمام سردار قوم	ہمام تُر مرد بزرگ	ہم غم
ہم خلقہ	ہم تُر بھی	ہمعنان برابر	ہمعنان تُر ہمراہ	ہون ع آرام	ہون آہستگی	ہون عزت	ہون نرمی	ہون تُر سبکی
			ہو ع حرف	ہو ہم آواز بانگ	تُر کو			

باب الیاء التحتانیہ

یاغی ع دشمن	یاغی تُر نافرمان	یراق ع اسباب جنگ	یراق تُر سامان	یسار ع توانگری	یسار مال	یسار تُر دست چپ	یغما لوٹ	یغما تُر نام شہر
یمین ع دست راست	یمین سوگند	یمین توانائی	یمین تُر مرتبہ جنگ	یا تردیدی	یا نسبتی	یا خطابی	یا مصدری	یا لیاقتی
یا متکلم	یا فاعلی	یا مفعولی	یا تشبیہی	یا مبالغی	یا وحدتی	یا توصیفی	یا تنکیری	یا تخصیصی
		یا استمراری	یا تعظیمی	یا تحقیری	یا مقداری	تُر +		

این قسم کلمات ہم در محاورۂ اہل فرس و عرب وغیرہ کثیر المستعمل اند لیکن

این مختصر گنجایش آن ندارد بنابرین این مختصر بهمین قدر اقتصار
نمود تا بطوالت نگراید و بملالت نه انجامد و طالبان این فن را این
قدر ضروری و کافیست حالا باید دانست که معنی بعض کلمات بتغییر حرکات
متغیر میگردد چنانچه لفظ مُهر بکسره میم معنیش آفتاب و محبت ست
و بفتح آن کابین زن که در وقت نکاح می بندند و بضم آن خاتم را میگویند
و همچنان لفظ قِبل بالضم فرج زن و بفتحتین بمعنی گروها و بمعنی ضد دُبر
که بمعنی جانب پشت ست و بکسر قاف و فتح بای موحده بمعنی طرف
و جهت و جانب و مجازا بمعنی طریق هم آمده و بفتح اول و سکون ثانی ضد
بعد یعنی پیش و بفتحتین بلندی زمین از منتخب و غیاث و کشف و بحر الجواهر
قاعده کلمات جمع کلمه است که موضوع برای معنی باشد و آن بر سه قسم
ست اسم و فعل و حرف اما اسم آنست که معنیش مستقل باشد و در آن یکی از
ازمنهٔ ثلاثه یافته نشود که ماضی و حال و استقبال ست چون زید و عمرو آمدن
و رفتن و فعل آنست که معنیش نیز مستقل باشد لیکن یکی از ازمنهٔ ثلاثه
درو موجود بود چون آمد و می آید و خواهد آمد و حرف آنست که معنیش
مستقل نباشد و بدون انضمام کلمهٔ دیگر دلالت بر معنی خود نکند چنانکه

بر و ورما واسیکه با دو کلمه دیگر آمیخته نشود معنیش حاصل نگردد مثلاً زید بر اسپ
سوار شد و عمرو در خانه نشسته است پس حرف بانضمام کلمه محتاج ست بخلاف
اسم و فعل که محتاج نیست قاعده مبتدا و خبر و فعل و فاعل را در عربی جمله
و کلام میگویند و در فارسی فقره و فعل را فاعل ضرورست و فاعل بر
دو قسمست ظاهر و ضمیر و ضمیر نیز بر دو قسمست مستتر و بارز و جمیع ضمائر
در فارسی شش ست ضمیر مستتر فقط در واحد غائب میباشد چون آمد و در
باقی پنج صیغه ضمیر بارز می آید و ضمیر جمع غائب نون ساکن و دال موقوف
چون آمدند و ضمیر واحد حاضر یای[1] معروف چون آمدی و ضمیر جمع حاضر
یای مجهول و دال موقوف چون آمدید و ضمیر واحد متکلم فقط میم ساکن
چون آمدم و ضمیر جمع متکلم یای مجهول و میم موقوف چون آمدیم پس جمیع تمام
افعال فارسی باعتبار ضمائر مذکوره شش ست و در فارسی برای تثنیه صیغه
علیحده موضوع نیست و صیغه جمع برای تثنیه و جمع مشترک مستعمل ست
و فعل نیز بر دو قسمست لازم و متعدی لازم آنست که فعل بر فاعل تمام
شود و بمفعول نرسد و متعدی آنست که فعل از فاعل در گذرد و بمفعول
برسد و فعل لازم همیشه معروف میباشد و فعل متعدی معروف و

[1] یای معروف آنکه در تلفظ بیاید و ظاهر شود و یای مجهول بخلاف این بود و همچنان واو معروف و مجهول هر دو نوع میباشد ۱۲

مجهول هر دو می بود و امّا معروف آنکه نسبت فعل بفاعل باشد و مجهول آن که
نسبت فعل بمفعول بوده و هر یکی ازین نیز بر دو قسم است اثبات و نفی اما اثبات
آنکه فعل از فاعل صادر شود و نفی آنکه فعل از فاعل صادر نشود مثال الکل چنانکه
زید آمد و کتاب آورد و نیامد و نیاورد و کتاب آورده شد و نیاورده شد
قاعده چون خواهند که مثبت را منفی سازند فقط حرف نون نفی در اول
صیغه اثبات در آرند تا منفی گردد چنانکه مثالش بالا گذشت

قاعده در بیان تعریف و ترتیب بنای صیغها از مصادر و اشتقاق صیغ از صیغ

باید دانست که بعض مصادر نیز معنے مختلفه دارند چنانچه نمودن بمعنی دیکھنا
دکھانا کرنا و پرداختن بمعنی سنوارنا مشغول ہونا خالی کرنا بحسب قرینۂ
عبارت معنیش کرده میشود اما مصدر کلمه ایست که ازو افعال ماضی مضارع
و امر و نهی و اسم فاعل و اسم مفعول وغیره مشتق شوند و در آخران دن یا
تن باشد و همین علامت مصدریت و حاصل مصدر آنکه دلالت کند بر اثر
فعل فاعل چون دانش و بینش و کردار و گفتار اما ماضی فعلیست که بزمان

گذشته تعلق دارد و ماقبل آخرش که تای فوقانی موقوف یا دال مهمله موقوف ست ساکن میباشد مگر شاذ که بیانش خواهد آمد و ماضی مطلق آنکه

زمانه اش از زمان حال نزدیک باشد یا دور و بحذف حرف نون از آخر مصدر ساخته میشود چون نمود و پرداخت و بالحاق ضمائر بارز مذکوره در

آخر او پنج صیغه دیگر حاصل میشوند چون پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم پرداختیم و ماضی قریب آنکه زمانه اش از زمان حال نزدیک باشد و

بآوردن های مختفی و لفظ است[له] در آخر ماضی مطلق ساخته میشود چون پرداخته است و ماضی بعید آنکه زمانه اش از زمان حال دور باشد و بآوردن

های مختفی و لفظ بود در آخر آن ساخته میشود چون پرداخته بود و ماضی استمراری آنکه دلالت کند بر دوام و استمرار در زمان گذشته و بآوردن

لفظ می در اول آن ساخته میشود چون می پرداخت و ماضی ناتمام آنکه فعل از فاعل باتمام نرسد و صیغهٔ او همچون صیغهٔ ماضی استمراریست

و ماضی احتمالی آنکه وقوع فعل از فاعل مشکوک باشد و این ماضی احتمالی و شکیه نیز گویند و بآوردن های مختفی و لفظ باشد در آخرش ساخته میشود

چون پرداخته باشد و ماضی تمنائی آنکه کسی بر کار مترد که مرغوب خود یا دیگری

له [illegible]

تاسف خورد و آرزو نماید و بآوردن یای مجهول در آخر او ساخته میشود

و صیغهٔ ماضی تمنائی سه است چون پرداختمی و پرداختندی و پرداختی

و مضارع آنکه بزمان حال و استقبال بهره و تعلق دارد و علامتِ

او در آخر دال ساکن و ماقبل دال همیشه مفتوح میباشد بعضی آن را از

مصدر بنا میسازند و بعضی از ماضی مطلق بابدال دال از یا و حذف بعض

حروف مصادر و بیان بنای مضارع مفصل و مبسوط در آخر این قاعده

می آرم بعون الله تعالی و حسن توفیقه و مضارع پرداختن پردازد می آید

و حال آنکه بزمانهٔ موجود تعلق دارد و بآوردن لفظ می در اول مضارع ساخته

میشود چون می پردازد و مستقبل آنکه بزمانِ استقبال تعلق دارد و بآوردن

لفظ خواهد در اول ماضی مطلق ساخته میشود چون خواهد پرداخت و امر

آنکه کسی را بکاری حکم کنند و بآوردنِ حرف با در اول مضارع ساخته میشود

چون بپردازد و نهی آنکه کسی را از کاری بازدارند و بآوردنِ حرف

نون نهی در اول صیغهٔ مضارع غائب و متکلم و میم مفتوح در اول صیغهٔ

مضارع حاضر ساخته میشود چون نپردازد نپردازند مپرداز مپردازید

نپردازم نپردازیم و نزد بعضی امر حاضر از واحد غائب مضارع

85

ساخته میشود بحذف علامت مضارع چون پرداز از پردازد و نمای
از نماید و نهی حاضر از امر حاضر ساخته میشود بزیادتی میم مفتوح در اول
او چون مپرداز از پرداز و منمای از نمای و یائیکه در آخر مضارع باشد ساکن
و باقی میماند در امر حاضر و نهی حاضر و حذف آن یا نیز جائزست و امر و نهی که
دلالت کند بر دوام و استمرار در زمان استقبال و بآوردن لفظ می
در اول واحد امر حاضر ساخته میشود چون می پرداز و می نمای و همچنین بای
مختفی و لفظ باش در آخر صیغهٔ واحد غائب ماضی مطلق مفید معنی امر مدامی
میشود چون پرداخته باش و نموده باش و همچنان لفظ می در اول ماضی
مطلق و بای مختفی و لفظ باشد در آخر او افادهٔ معنی امر مدامی می نماید چون
می پرداخته باشد و می نموده باشد و صیغهٔ حالیه آنست که دلالت کند
بر هیأت فاعل و این صیغهٔ واحدست و بآوردن الف و نون در آخر واحد
امر حاضر ساخته میشود چون زید دوان و خندان آمد و عمر نالان گریان
رفت و اسم فاعل قیاسی از امر حاضر ساخته میشود بآوردن نون ساکن
و دال مهمله مفتوح و بای مختفی در آخر او چون پردازنده و ماقبل نون
درین صورت مفتوح میباشد و بعضی مکسور هم میخوانند و بعضی از زبان

۸۶

۲۷

مضارع بنا میسازند باینطور که حرف نون ماقبل دال و های مختفی مابعدش
می آرند و های مختفی در جمع بکاف فارسی بدل میشود چون پردازندگان
و اسم فاعل سماعی[1] ساخته میشود از اسم و امر حاضر چون دلبر و دلربا و
دلآرام و ماضی مطلق مجهول ساخته میشود بآوردن های مختفی و لفظ شد
در آخرا و چون پرداخته شد و ماضی قریب مجهول ساخته میشود بآوردن
ها و لفظ شده است در آخرا و چون پرداخته شده است و ماضی بعید
مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شده بود در آخرا و چون پرداخته
شده بود و ماضی استمراری مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ میشد
در آخرا و چون پرداخته میشد و ماضی احتمالی مجهول ساخته میشود بآوردن
ها و لفظ شده باشد در آخرا و چون پرداخته شده باشد و ماضی تمنائی
مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شدی در آخرا و چون پرداخته شدے
و مضارع مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ شود در آخرا و چون
پرداخته شود و حال مجهول ساخته میشود بآوردن ها و لفظ می شود در آخر
او چون پرداخته میشود و مستقبل مجهول ساخته میشود بآوردن ها
و لفظ خواهد شد در آخرا و چون پرداخته خواهد شد و امر مجهول ساخته میشود

۸۷

[1] اسم فاعل سماعی [illegible]

باوردن حرف با در اول یا و لفظ شود در آخر او چون بپروخته شود و نهی مجهول ساخته
میشود و باوردن حرف نون در اول و و با و لفظ شود در آخر او چون نپروخته شود و اسم مفعول
ساخته میشود و باوردن های مختفی در آخر او چون پروخته پروختگان قسم چون لفظ انیدن در آخر
امر حاضر بیارند مصدر متعدی حاصل میشود چون آموزانیدن از آموز و آویزانیدن از آویز
و این مصدر را مصدر ثانی تعدیه میگویند و از این مصدر نیز صیغهای معروف
و مجهول بهمان دستور مسطور بر می آیند قاعده در بیان بنای
مضارع تعریفش سابق گذشت اما آنکه مضارع را از مصدر میگیرند
علامت مضارع را بعد حذف علامت مصدر می آرند و بعض حروف
مصدر را تغیر و تبدیل میسازند و آنانکه آن را از ماضی مطلق بنا میکنند اگر
در آخر او حرف تای فوقانی باشد باعتبار قرب مخرج بدال مهمله بدل
مینمایند و اگر دال باشد بحال میگذارند و ماقبل دال فتح میدهند و بعض
حروف مصدر را اسقاط و ابدال و مزید میگردانند تا ملتبس بماضی مطلق
نگردد چنانکه کشند از کشیدن کشید و آید از آمدن و آمد و زند از زدن و زد
چه در مضارع این صیغها اگر تغیری راه نیابد التباس او بماضی مطلق
ایهام میشود و مآل و مرجع این هر دو فریق واحدست لیکن اختلاف فقط

در ماخذ ست و حروفیکه ماقبل علامت مصدر می باشد و متغیر میگردند سوای
این یازده حروف حرفی دیگر یافته نمیشود و آن حروف اینست الف
و خا و را و زا و شین و غین و فا و میم و نون و واو و یا پس حرفی ازین
حروف یازدگانه ماقبل علامت مصدر باشد متغیر میگردد بحذف یا بهبدل
مگر شاذ بحال خود می بود چنانکه آورد از آوردن و بود از بودن و ماند از
ماندن وغیر آن را و واو و نون بحال خود باقی ماند تغیر و تبدیل در آن راه
نیافته از جهت عدم التباس بماضی مطلق و گاهی ازین حروف مذکوره در
مضارع زیاده هم میسازند برای دفع التباس مثلاً زند از زدن که در آن
نون زیاده کردند و گرنه التباس او بماضی مطلق که زد است میشد اما الف
اگر ماقبل علامت مصدر باشد در مضارع بفتحه چون افتد و فتد از افتادن
و فتادن و استد و ستد از استادن و ستادن و نهد از نهادن و گاهی
بهای هوز بدل شود چون دهد از دادن و اگر خای معجمه باشد در مضارع
بزای معجمه ابدال یابد چون افراز و فراز از افراختن و فراختن و
انداز از انداختن و پرداز از پرداختن و باز از باختن و دوز
از دوختن و ساز از ساختن و نواز از نواختن و اندوز از اندوختن

وانگیزد از انگیختن و گریزد از گریختن و بیزد از بیختن و سوزد از سوختن و غیر آن

و گاهی بلام بدل شود چون گسلد از گسیختن و گسستن و اگر رای مهمله باشد

بحال ماند چون برد از بردن و آورد از آوردن و افشارد و فشارد

از افشاردن و فشاردن و افشرد و فشرد از افشردن و فشردن و فسرد

و فسرد از افسردن و فسردن و گسترد از گستردن و خورد از خوردن و

شمرد از شمردن و مرد از مردن و غیر آن و گاهی بنون بدل شود و این شاذ

است چون کند از کردن و اگر زای معجمه باشد نیز بحال ماند مگر نون زیاده

میکنند جهت دفع التباس چون زند از زدن بجز این یک مصدر دیگر

یافته نشده و اگر سین مهمله باشد بیفتد چون زید از زیستن و گرید از گریستن

و نگرد از نگرستن و غیر آن و گاهی بها بدل شود چون کاهد از کاستن و خواهد

از خواستن و جهد از جستن و گاهی بیای تحتانی بدل شود چون آراید از آراستن

و پیراید از پیراستن و غیر آن و گاهی بدو حرف واو و یا معا بدل شود چون

جوید از جستن و روید از رستن و شوید از شستن و غیر آن و گاهی بنون

بدل شود چون شکند از شکستن و درخیزد از خاستن و پیوندد از پیوستن

تغیری خلاف قیاس راه یافته چه در خیزد الف را بیای تحتانی و سین را

گسستن از گسیختن ... و سین ... بلام بدل ... از ...

بزای معجمه و در پیوند سین را بنون و دال مهمله بدل نمودند و این شاذ است
و اگر شین معجمه باشد برای مهمله بدل شود چون کارد از کاشتن و کشتن و گذارد
از گذاشتن و گذرد از گذشتن و انبارد از انباشتن و انگارد از انگاشتن
و نگارد از نگاشتن و دارد از داشتن و غیر آن و در شود از شدن واو زیاده
کردند جهت فصاحت اگرچه التباس نبود چه ماضی مطلقش بضم شین آید و مضارعش
بفتح آن لیکن فصیح و مستعمل نیست و در کشد از کشتن شین بحال ماند و نویسد از
نوشتن و نبشتن و گردد از گشتن و هلد از هشتن که درینها تغییری خلاف
قیاس راه یافته است شاذ است چه در نویسد شین را بیا و سین مهمله بدل
کردند و مضارع نبشتن هم نویسد می آید بای موحده را بواو و شین معجمه را
بیا و سین مهمله بدل ساختند و در گردد شین را براو و دال مهملتین بدل نمودند
و در هلد شین را بلام تبدیل کردند و آخشتن و آغشتن و برشتن و سرشتن مضارع
این مصادر نیامده و بایستن و شایستن بجز باید و شاید صیغهٔ دیگر مستعمل
ندارند اگر فا باشد بیای موحده بدل شود چون کوبد از کوفتن و تابد از تافتن
و یابد از یافتن و شتابد از شتافتن و روبد از روفتن و رُفتن و شکیبد
از شکیفتن و گاهی بواو بدل شود چون رود از رفتن و شنود از شنفتن

وگاهی حذف شود چون پذیرد از پذیرفتن وگاهی باقی می ماند چون بافد

از بافتن وکافد از کافتن وشگافد از شگافتن وشگفد از شگفتن وتفد از

تفتن و در خسپد از خفتن وخفتد هم آمده وسفتد از سفتن وگیرد از گرفتن

وگوید از گفتن نیز تبدیلی خلاف قیاس واقع گشته شاذ است چه در خسپد

فا را بسین مهمله وبای فارسی بدل کردند و در خفتد وسفتد تا باقی ماند زیرا که

بنای این هر دو صیغه از صیغه ماضیست بقول بعضی که بنای مضارع از ماضی

سازند اما بقای تا که جزو علامت مصدرست اشذ شذ وذست در نزد هر دو

فریقین بخلاف دال که آن جزو مشترکست در ماضی ومضارع هر دو میباشد

کما لایخفی وسوای این دو صیغه در صیغه دیگر یافته نشده اگر احیاناً یافته شود

نیز از ندرت خالی نباشد وآن حکم معدوم دارد النادر کالمعدوم و در گیرد

فا را ساقط کردند ویا را بعد کاف پارسی بیاوردند و در گوید فا را بواو ویا

بدل نمودند ونهفتن از قسم مقتضب است که مضارع ومتعلق مضارع مستعمل نیست

واگر میم باشد بیای تحتانی بدل شود چون آید از آمدن سوای این مصدر

مصدری دیگر بنظر نیامده واگر نون باشد باقی ماند چون افگند وفگند

از افگندن وفگندن وکند از کندن وافشاند وفشاند از افشاندن

و فشاند از فشاندن و خواند از خواندن و ماند از ماندن و ستاند از ستاندن و
ورغلاند از ورغلاندن و غیر آن و اگر واو باشد بالف و یای تحتانی
بدل شود چون گشاید از گشودن و آلاید از آلودن و آساید از آسودن
و نماید از نمودن و فرساید از فرسودن و ساید از سودن و افزاید و فزاید
از افزودن و فزودن و زداید از زدودن و انداید از اندودن
و رباید از ربودن و پیماید از پیمودن و آزماید از آزمودن و پالاید از
پالودن و فرماید از فرمودن و غیر آن و گاهی باقی ماند چون غنود از غنودن
و بود از بودن و باشد نیز آمده و او را بالف و شین معجمه بدل ساخته و
درود از درودن و شنود از شنودن و اگر یای تحتانی باشد بیفتد چون
برد از بریدن و درد از دریدن و پرد از پریدن و درود و ورزد از ورزیدن
و چربد از چربیدن و چرد از چریدن و پسندد از پسندیدن و تراشد از
تراشیدن و بازد از بازیدن و بارد از باریدن و تازد از تازیدن
و آمرزد از آمرزیدن و گزد از گزیدن و شپلد از شپلیدن و ترلد از ترلیدن
و سنجد از سنجیدن و گردد از گردیدن و گرود از گرویدن و لغزد از لغزیدن
و یابد از یابیدن و تابد از تابیدن و پاید از پاییدن و خابد از خابیدن

وگاید از گاییدن و کاود از کاویدن و سراید از سراییدن و اندیشد از
اندیشیدن و سگالد از سگالیدن و ملد از ملیدن و آرامد از آرامیدن و
آغازد از آغازیدن و رمد از رمیدن و جوید از جوییدن و شکیبد از شکیبیدن
و پاشد از پاشیدن و نامد از نامیدن و لافد از لافیدن و ارزد از ارزیدن
و زیبد از زیبیدن و زاید از زاییدن و پرستد از پرستیدن و تند از
تنیدن و طپد از طپیدن و لغزد از لغزیدن و تنبد از تنبیدن و پرسد از پرسیدن
و ترسد از ترسیدن و هلد از هلیدن و خمد از خمیدن و چمد از چمیدن و نگرد
از نگریدن و بوسد از بوسیدن و پوشد از پوشیدن و نوشد از نوشیدن
و زارد از زاریدن و خارد از خاریدن و ستاند از ستانیدن و غلاند از
غلانیدن و نالد از نالیدن و پالد از پالیدن و بالد از بالیدن و کوشد
از کوشیدن و کشد از کشیدن و کیسد از کیسیدن و خرد از خریدن و خزد از
خزیدن و چرد از چریدن و کند از کندیدن و شکوهد از شکوهیدن و
پژوهد از پژوهیدن و طلبد از طلبیدن و خموشد از خموشیدن و دوشد
از دوشیدن و چشد از چشیدن و خسبد از خسبیدن و چکد از چکیدن
و جنگد از جنگیدن و جنبد از جنبیدن و خروشد از خروشیدن و جوشد

از جوشیدن وخوشد از خوشیدن وگنبد از گنبیدن ورنجد واز رنجیدن
وغلطد از غلطیدن ورهد از رهیدن وجهد از جهیدن وپیچد از پیچیدن
وخندد از خندیدن وخسپد از خسپیدن وخستد از خستیدن
وشورد از شوریدن وشولد از شولیدن وژولد از ژولیدن وسوزد
از سوزیدن ورسد از رسیدن وپرهیزد از پرهیزیدن وپناهد از
پناهیدن وغارتد از غارتیدن وغژد از غژیدن وبیند از دیدن وگزیند از
گزیدن وچیند از چیدن وآفریند از آفریدن شما فراند که در ینها یا با
داشته نون زیاده کردند ودال مهمله را بیای موحده بدل نمودند
الحال یک صرف صغیر وکبیر یک مصدر لازم ودیگر متعدی بطریق
نمونه مبین میسازم تا اتصال ریف مصادر دیگر بدین نمط آسان شود

صرف صغیر مصدر لازم

پرداختن پرداخت پرداخته است پرداخته بود می پرداخت پرداخته بود
پرداختی پردازد می پردازد خواهد پرداخت بپرداز مپرداز پردازنده

صرف صغیر مصدر متعدی

نمودن نمود نموده شد نموده است نموده شده است نموده بود نموده شده بود

می نمود نموده میشد نموده باشد نموده شده باشد نمودی نموده شدی نماید
نموده شود می نماید نموده میشود خواهد نمود نموده خواهد شد بنما نموده شو
منها نموده شو نماینده نموده

صرف کبیر مصدر لازم

پرداختن پرداخت پرداختند پرداختی پرداختید پرداختم پرداختیم
پرداخته است پرداخته اند پرداخته پرداخته اید پرداخته ام پرداخته ایم
پرداخته بود پرداخته بودند پرداخته بودی پرداخته بودید پرداخته بودم پرداخته بودیم
می پرداخت می پرداختند می پرداختی می پرداختید می پرداختم می پرداختیم
پرداخته باشد پرداخته باشند پرداخته باشی پرداخته باشید پرداخته باشم پرداخته باشیم
پرداختی پرداختندی پرداختی پردازد پردازند پردازی پردازید پردازم
پردازیم می پردازد می پردازند می پردازی می پردازید می پردازم می پردازیم
خواهد پرداخت خواهند پرداخت خواهی پرداخت خواهید پرداخت خواهم پرداخت خواهیم پرداخت
بپردازد بپردازند بپرداز بپردازید بپردازم بپردازیم
نپردازد نپردازند مپرداز مپردازید نپردازم نپردازیم
می پرداخته باشد می پرداخته باشند می پرداخته باشی

می پرداخته باشید می پرداخته باشم می پرداخته باشیم پرداز نتو پردازندگان		
	صرف کبیر مصدر متعدی	

نمودن نمود نمودند نمودی نمودید نمودم نمودیم + نموده شد نموده شدند

نموده شدی نموده شدید نموده شدم نموده شدیم + نموده است نموده اند

نموده نموده اید نموده ام نموده ایم + نموده شده است نموده شده اند نموده شده

نموده شده اید نموده شده ام نموده شده ایم + نموده بود نموده بودند نموده

بودی نموده بودید نموده بودم نموده بودیم + نموده شده بود نموده شده بودند

نموده شده بودی نموده شده بودید نموده شده بودم نموده شده بودیم

می نمود می نمودند می نمودی می نمودید می نمودم می نمودیم + نموده میشد

نموده میشدند نموده میشدی نموده میشدید نموده میشدم نموده میشدیم نموده باشد

نموده باشند نموده باشی نموده باشید نموده باشم نموده باشیم + نموده شده باشد

نموده شده باشند نموده شده باشی نموده شده باشید نموده شده باشم

نموده شده باشیم + نمودے نمودندے نمودمے + نموده شدے نموده شدندے

نموده شدے + نماید نمایند نمائی نمائید نمایم نمائیم + نموده شود نموده شوند

نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم + می نماید می نمایند می نمائی

می نمایید می نمایم می نمائیم + نموده میشود نموده میشوند نموده میشوی نموده میشوید
نموده میشوم نموده میشویم + خواهد نمود خواهند نمود خواهی نمود خواهید نمود
خواهم نمود خواهیم نمود + نموده خواهد شد نموده خواهند شد نموده خواهی شد
نموده خواهید شد نموده خواهم شد نموده خواهیم شد + بنماید بنمایند بنمائی بنمائید
بنمایم بنمائیم + نموده شود نموده شوند نموده شوی نموده شوید نموده شوم
نموده شویم + نماید نمایند نمائی نمائید نمایم نمائیم + نموده شود نموده شوند
نموده شوی نموده شوید نموده شوم نموده شویم + می نموده باشد می نموده باشند
می نموده باشی می نموده باشید می نموده باشم می نموده باشیم + نماینده
نمایندگان + نموده نمودگان قاعده فرق مابین ماضی و مضارع در مثل
آورد و آورد و بود و بود و خورد و خورد و ماند و ماند و خواند و خواند و جز آن
آنست که همیشه ماقبل آخر مضارع که دال ساکن است مفتوح و ماقبل آخر ماضی
که تای فوقانی موقوف یا دال مهمله موقوف است ساکن میباشد مگر جائیکه سکون
متعذر بود آنجا تغییر و تبدیل تفریق میسازند چنانکه آمد و ستد و زد که ماقبل
این هر سه صیغه ماضی نیز مفتوح است اما بتعذر سکون در زد از ان جهت است
که زد کلمه ثنائی یعنی دو حرفیست اگر زا را ساکن نمایند ابتدا بسکون لازم آید

وآن محال ست زیرا که تلفظ بساکن ممکن نیست بنابرین در مضارعش نون

را زیاده کردند از بهر دفع التباس و اما سکون دال در آمد اگرچه متعذر نیست چه

تلفظ درینجا ممکن ست لیکن قبیح و غیر فصیح بود لهذا هم در مضارع بیای تحتانی

مبدل شد و در ستد که ماضی مطلق ستدن ست بمعنی گرفتن اگر تا را

ساکن کنند دال از تلفظ بیفتد و بجز این صیغه ماضی صیغه مضارع وغیره

ازو مشتق و مستعمل نشده ازین جهت تغیری در آن راه نیافته برحال خود

ماند و در میان ساکن و موقوف از روی لغت هیچ تفاوتی نیست ترادف

اند از قبیل مختلف اللفظ و متحد المعنی چنانچه در آخر فصل اول آورده شد

لیکن در اصطلاح موقوف را بعد ساکن و ساکن را بعد متحرک قرار داده اطلاق

می نمایند چنانکه در لفظ زید و مانند آن یا را ساکن و دال را موقوف

میگویند قاعده در مضارع و متعلق مضارع آوردن الفهای واو و

اسقاط آن هر دو جائز ست چون آورد و آرد و می آورد و می آرد

قاعده هرگاه که حرف بای موحده یا نون نفی و یا میم نهی بر صیغه که

مصدر بهمزه ممدوده یا مقصوره باشد بیاید همزه را بیا بدل سازند و الف

را باقی دارند چون بیامد و بیارد و نیامد و نیارد و میا و میار و بیفتد و نیفتد و میفتید

و بفگند و نیفگند و میفگن و گاهی همزه مقصوره را حذف کنند چون فگن
و نفگند و مفگن **قاعده** بدانند که بعضی مصادر معنی لازمی و متعدی هم
دارند چون تاختن دوڑنا و دوڑانا و آمیختن ملنا ملانا برای مصداق
معنی اشعار بزرگان و استادان تمثیلاً در تحت قلم آمد مثال لازمی و متعدی
لاحد رباعی ما پست و بلندِ روزگاران دیدیم ٭ ما فصل خزان و نوبهاران
دیدیم ٭ در راهِ طلب دو اسپه می باید تاخت ٭ ما تاختن شاهِ سواران
دیدیم ٭ مثال متعدی شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه فرماید **شعر** ٭
هر جای مرکب توان تاختن ٭ که جاها سپر باید انداختن ٭ و مثال لازمی
مولانا نظامی گنجوی علیه الرحمه فرماید **شعر** بهم درآمیز گر مردمی ٭ که
با آدمی خوگرست آدمی ٭ و مثال متعدی هم او راست شعر خاک تو آن روز
که می بیختند ٭ از پی معجون دل آمیختند ٭ **قاعده** اگر بر ماضی لفظ باید و شاید
و تواند واقع شود در اکثر جا افادهٔ معنی مصدری دهد و لفظ خواهد در بعضی
جا بحسب قرینه چون باید داد و شاید داد و تواند داد و خواهد داد و گاه
ماضی معنی مصدر و حاصل بالمصدر را مفید گردد چون کرد بمعنی کردن و گردا
و گفت بمعنی گفتن و گفتار شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه فرماید **بیت**

گفت عالم بگوش جان بشنو ٭ ور نماند بگفتنش کردار ٭ ای گفتار عالم بگوش جان بشنو قاعده اماله عبارت از انست که فتح ما قبل الف را بکسره والف را بیای مجهول بدل کنند جهت وزن شعر چون کتاب و کتیب وحساب وحسیب و رکاب و رکیب شیخ سعدی فرماید ابیات نه هر جا که بینی خط دلفریب ٭ توانی طمع کردنش در کتیب ٭ بقدرت نگهدار بالا و شیب ٭ خداوند دیوان روز حسیب ٭ نه ای ملک دوران که سر در نشیب ٭ پدر رفت و پای پسر در رکیب ٭ قاعده دانستن اضافت نیز از جمله ضروریات ولوازم فارسیست که بدون آن کلام مربوط و صحیح نمی شود و آن بر سه نوعست یکی اضافت بیانیه که مضاف الیه بیان مضاف واقع شود چون بیل زید واسپ عمرو کسره مضاف را کسره اضافی خوانند دوم اضافت اتصافیه که مضاف الیه صفت مضاف واقع گردد چنانکه آدم قابل و مردم دانا و کسره موصوف را کسره اتصافی نامند سوم اضافت تشبیهیه که مضاف تشبیه مضاف الیه واقع بود مثل گل علم و کوه حلم یعنی علم مانند دریا و حلم بسان کوهست و کسره مشبه به را کسره تشبیهی گویند و درین هر سه نوع آخر جزو اول را کسره واجب و لازمست جزو

اول و جزو ثانی را در قسم اول مضاف و مضاف الیه و در قسم دوم موصوف
و صفت و در قسم سوم مشبه به و مشبه تعبیر می نمایند و گاهی قلب میسازند
یعنی اول را بآخر و آخر را باول می برند و این را ترکیب مقلوب نام دارند در یکی
صورت آخر هر دو بحال خود میباشد ای موقوف می بود چنانچه جهان
شاه و فربه اسپ که در اصل شاهِ جهان و اسپِ فربه بود قاعده لف و نشر
عبارت از انست که چند اشیا را بطریق اجمال بهم جمع کنند بعد ازان
هر یک شی را تفصیل سازند اگر تفصیل مطابق اجمال باشد مرتب گویند
ورنه غیر مرتب خوانند طوسی گوید نظم بروز نبرد آن یلِ ارجمند
بشمشیر و خنجر بگرز و کمند ٭ برید و درید و شکست و ببست ٭ یلان را سر و سینه و
پا و دست ٭ یعنی آن یل ارجمند که مراد از محمود شاه ممدوح اوست باستعمال
شمشیر و خنجر و گرز و کمند یلان را سر و سینه و پا و دست برید و درید و شکست
و ببست و مثال غیر مرتب لاحد شعر افروختن و سوختن و جامه دریدن ٭
پروانه ز من شمع ز من گل ز من آموخت ٭ تنبیه معلوم نمایند که هشت
حروف مخصوص بزبان عربیست و در فارسی نیایند مگر بخوف التباس
کلمهٔ بکلمهٔ دیگر چون صد بصاد مهمله معنیش عدد معروفست که بهندی سو

گویند و سد بسین مهمله مغنیش حد بست اگر صد را بسین مهمله نویسد التباس بسد
می آید همچنان دیگر الفاظ و آن هشت حروف اینست شرف الدین علی گوید

قطعه هشت حرفست آنکه اندر پارسی ناید همی ٭ تا نیاموزی نباشی اندرین معنی
معاف ٭ بشنو از من تا کدامست آن حروف و یاد گیر ٭ ثا و حا و صاد
و ضاد و طا و ظا و عین و قاف ٭ و چهار حرف مخصوص بزبان پارسیست
بعربی نیایند الا ببدل چنانکه لگام را لجام و چین را سین میخوانند کما
وَقَعَ فِی الْحَدِیْثِ الصَّحِیْحِ اَنَّهٗ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَآلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ
وَسَلَّمَ اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ کَانَ بِالصِّیْنِ ٭ یعنی طلب کنید علم را اگرچه باشد
در چین و آن چهار حرف اینست لاحد نظم حرف مخصوص پارسی شد
چار ٭ پی و چی و ژی و گاف ای مختار ٭ در کلام عرب بغیر بدل ٭
نشود هیچ گاه مستعمل ٭ سوای این قواعد مرقومه قواعد و ضوابط
در کتب بسیارست کسیکه همت رفیع و قوت منیع دارد باید که در آنها جمع
نماید اما جهت مبتدیان و متعلمان اینقدر اهم و لازم بود لهذا این
کمترین بے مقدار بتحریرش بپرداخت اکنون بقسم ثالث
آغاز می نماید بجوده تعالی و منه

فصل ثالث در مختلف اللفظ و مختلف المعنی

باب الالف

اسم نام	اہامی نامہا	امروز آج کا دن	امشب آج کی رات	امسال آج کا برس	ابریق بھاگل	ارنب خرگوش	آشیانہ گھونسلا	اخیل نام پرندہ
ارزانی سستا	ارزن نام غلہ	آرد آٹا	آردگر آٹے والا	آتش گیر چمٹا	اسفاناخ پالک بھاجی	امرود جام	آہک چونہ	استفراغ قے
اِدخار ذخیرہ کرنا	اِرب حاجت	آرابُ جمع	اہتمام غمخواری	اہلکار آوازدہ	آمادہ تیار	اندود سڑاہوا	اخذ لینا	امارت حکومت
اِخبار خبر دینا	آدینہ جمعہ	آرابچی گاڑیبان	استعفا نوکری چھوڑنا	استر خچر	افادہ فائدہ دینا	اسقاط گرانا	اثبات ثابت کرنا	اطفا بجھانا
اغماز آنکھ چرانا	اُبوت باپ ہونا	امرد بیریش	انحطاط اوتار	استدلال دلیل چاہنا	آشوب فتنہ	اُخوت بھائی ہونا	آغوش گود	آمین قبول کر
آہار نشاستہ	ایالت سیاست	ابرص کوڑھی	ابطال باطل کرنا	اِبدال بدل کرنا	اَبدال اولیائے عصر	ابعاد ثلاثہ طول عرض عمق	اتکا تکیہ کرنا	اتلاف ہلاک کرنا
اثمد سنگ سرمہ	اَجوف پیٹ کھلا	امومت ماں ہونا	اجماع اتفاق کرنا	اجلاف کمینگان	اجنحہ بازوان	اَجوبہ جوابان	اُجورہ مزدوری	احداث نوپیدا کرنا
احفاد اولاد	احرار آزادگان	اختان دامادان	اعیانی برادر حقیقی	علاتی برادر پدرے	اخیافی برادر مادری	ادرار پیشاب کرنا	ادعیہ دعائیں	ارباب صاحبان

ارث میراث	ارابہ گاڑی	ازل زمانہ بے ابتدا	استدعا چاہنا	استغفار مغفرت چاہنا	استیفا حق تمام لینا	استثنا نکالنا ایک چیز کو مجموعہ سے	اتصاف موصوف ہونا	استجابت قبول کرنا
استدراج ظاہر ہونا خلاف عادت کا کافر سے	استعداد آمادگی	استنکاف ننگ کرنا	استیناف از سر نو شروع کرنا	استصواب صحیح سمجھنا	استحقاق سزاوار ہونا	اسہال [illegible]	اسعاف حاجت پوری کرنا	اساتذہ استادان
استعارہ عاریت چاہنا	اصطبل طویلہ اسپان	اضلال گمراہ کرنا	اطالت دراز کرنا	اطناب درازی سخن	اعیا عاجز ہونا	اعراب حرکات حروف	اعداد آمادہ کرنا	اعتداد گننا
اعتقاد یقین جاننا	اعزاز عزت دینا	اعجاز عاجز کرنا	اعتراض حائل ہونا	اغوا بہکانا	اعراف جگہ ہے درمیان دوزخ و بہشت کے	اعتزال کنارہ ہونا	اغماض چشم پوشی کرنا	اغلام فعل بد
افاضت فیض پہنچانا	استفاضہ فیض لینا	اقتصار کوتاہ کرنا	اسیر قیدی	اساری قیدیان	اکدش دورگا	التیام زخم اچھا ہونا	امعان [illegible] نظر	کو [illegible]

باب الباء العربیۃ والفارسیۃ

بیضہ انڈا	بوتیمار بگلا	بوم الو	بقال بنیا	بیطار سالوتری	باقلہ بلر	بنوماش مونگ	بنوت بیٹا ہونا	بید انجیر ارنڈی
بادنجان بیگن	بصل پیاز	بوفراز بوجار	برکہ حوض	برگریز پت جھڑ	بواب دربان	بزاز جامہ فروش	بادیان سونف	بلادر بھلانوا
بسباسہ جوتری	برگ تنبول پان	بادفر پھرکی	بشرہ جلد آدمی	بطیخ خربزہ	باد شرطہ ہوا موافق	بحل معاف	بازن سیخ	بخر گندہ دہن
بدرقہ رہبر	بدوی مردم جنگلی	بذلہ سخن خوش	بریت خلق	برایا خلائق	بقعہ جائے	برکت زیادہ ہونا	بساط فرش	بطانہ آستر

بغل خچر	بکاول داروغۂ مطبخ	بلاق تحفہ	بیدق پیادۂ شطرنج	برودت سردی	بنج بھنگ	پرویز پرسوں کا دن	پریدوش پرسوں کی رات	پاس پہر
دوپاس دوپہر	نیم پاس آدھا پہر	پنگال بیٹ	پاچک اوپلے	پائی کن پایل	پپیسہ چنگبرا	پائیز خزاں	پامال خراب	پالنگ بالگذور
پلاس ٹاٹ	پالارک جوہر تیغ	پو دو						

باب التاء الفوقانیہ

تسمیہ خوانی بسم اللہ خوانی	تریاق زہر مہرہ	تیہو لوا	ترب مولی	تمر ہندی املی	تخییل خیال کرنا	تصادم دھکا کھانا	تفدان اوگالدان	تدرو تیتری
تازی عربی	تعبیہ تیاری	تبرا بیزاری	تبختر نازسے چلنا	تبحر بہت علم ہونا	تبرع احسان کرنا	تبرک مبارک پکڑنا	تتن تمباکو	تبرخون لکڑی سرخ
تجبر گردن کشی	تحریک ہلانا	تخلف خلاف کرنا	تخالف مخالفت کرنا	تاویل پھیرنا	تدریج آہستگی	تدمیر ہلاک کرنا	تدریس سبق دینا	ترطیب تر کرنا
ترتیب رکھنا ہر چیز کو بجای او	تہذیب اصلاح	تفاح سیب	تگاپو بہت دوڑنا	تکمہ زنار بند	تلخیص خلاصہ کرنا	تلبیہ لبیک کہنا	ترفہ دولتمندی	تملک مالک ہونا
تملیک مالک کرنا	تمول مالدار ہونا	تمکن جای پکڑنا	تنفیذ جاری کرنا	تنبیہ آگاہ کرنا	تنقیہ پاک کرنا	تصفیہ صاف کرنا	توغل بہت مشغول ہونا	توکیل وکیل کرنا
توہم وہم میں آنا	توقان غلبۂ شہوت	تیول جاگیر	تطویل دراز کرنا	تطفیہ بجھانا	تعدیل برابر کرنا	تعصب حمایت کرنا	تعب رنج	تعضب تیز زبانی

تعزیت ماتم پرسی	تہنیت مبارکبادی	تعنت عیب جوئی	تعداد گنتی	تعسف بیراہ جانا	تعفف پرہیزگاری	تعرف پہچان	تعمق غور کرنا	تعمیل عمل دینا
تعمیم عام کرنا	تعیین معین کرنا	تنبیہ [illegible]	تطبیق مطابقت دینا	تفصی خلاصی پانا	تقلیب پھیرنا	تکریر مکرر کرنا	تقبیل بوسہ لینا	تقبل قبول کرنا

باب الثاء المثلثة

ثقہ معتبر	ثبات قرار	ثلج برف	ثفر دمچی	ثلث تیسرا حصہ	ثمد آب اندک	ثمیر میوہ دار	ثمن آٹھواں حصہ	ثمانین اسی
	ثمانیہ آٹھ	ثمین گراں قیمت	ثوران جوش	ثنایا دندان پیشین	ثنائی دوحرفی	تخلی [illegible]	ثو	

باب الجیم العربیۃ والفارسیۃ

جلوت ظاہر	جرعہ گھونٹ	جنین بچۂ شکم	جرس گھنٹہ	جوال گونی	جوزبویہ جائفل	جریدہ دفتر	جرائد جمع	جُل جھول
جیفہ مردار	جمِ غفیر جماعت کثیر	جریان جاری ہونا	جُنب بے غسل	جنازہ تابوت مردہ	جورب پاتابہ	جودت خوبی جوہر	جوارح اعضا	جونہ عطردان
جہر پکار کر پڑھنا	چاووش نقیب لشکر	چارطاق رواق	چیرہ غالب	چشمک زدن آنکھ مارنا	چوچ چلون	چمین کنڈی	چاپا سپلک	چیستان پہیلی

باب الحاء المهملة

حباب	حمام	حانوط	حماض	حنا	حمی	حنوط	حکاک	حاجز
بلبلہ	کبوتر	دکان	چوکا	مہندی	بخار	عبیر	جوہر تراش	منع کرنیوالا
حلت	حامی	حرمت	حراقت	حلیب	حرفہ	حرمان	حربہ	حجلہ
حلال ہونا	برہنہ پا	حرام ہونا	سوزش	دودھ تازہ	پیشہ	بدنصیبی	ہتھیار	چھپر کھٹ
حسب	حصیر	حرارت	حقہ	حلاوت	حیز	حقبہ	حل و عقد	حمال
موافق	بوریا	گرمی	درجک	شیرینی	کرانہ ہر چیز	مدت ہشتاد سال	کھولنا باندھنا	باربردار
		حمیم	حمیت	حیلولہ	حی	حوصلہ		
		آب گرم	غیرت	حائل ہونا	زندہ	معدۂ مرغ		

باب الخاء المعجمة

خرطوم	خرموش	خرمن	خوشہ	خراطین	خردل	محم	خیابان	خریف
سونڈ	گھونس	کھلا	بھٹہ	کیچوا	رائی	گولی	کیاری	خزان
خیاط	خلخال	خل	خرمہرہ	خاور	خافقین	خازن	خشن	خلوت
درزی	پازیب	سرکہ	کوڑی	مشرق	مشرق و مغرب	خزانچی	کھردرا	تنہائی
خسوف	خرامان	خسف	خسک	خضرا	خضاب	خطہ [1]	خطمی	خفاش
چاندگہن	خوش رفتار	دھنسا زمین میں	گوکھرو	سبزہ	وسمہ	پارۂ زمین	گل خیرو	شپرہ
خف	خفقان	خلود	خمول [2]	خال	خنبک	خفتہ	خرق عادت	خمیس
موزہ	چلتہ	ہمیشگی	گمنامی	تل	تالی	[illegible]	کرامات	پنجشنبہ

باب الدال المهملة

[1] خطہ بالکسر [illegible]

[2] خمول النجمتین گمنام بودن و گمنامی [illegible]

[فی]روز [روز] گذشتہ	دیشب شب گذشتہ	دوش ایضاً	دستاس کھونٹا چکی کا	داور حاکم	دلو ڈول	دوده کاجل	دام جال	دراج تیتر
[illegible]	دارالضرب ٹکسال	دیوباد طوفان	دبستان مکتب	دُرد تلچھٹ	دیوک دیمک	دارالشفا شفاخانہ	دارالصفا خانۂ کعبہ	دارالحرب ملک کفار
دبا [illegible]	درکہ طبقۂ دوزخ	درکات جمع	دست افراز آلۂ شکار	دشنہ خنجر	دیانت دینداری	دلاک [illegible]	دُلدل مرکب حضرت علی	دمار ہلاکی
دولاب چرخ آب	دوست دوصد	دہن روغن	دیلمخ مسکن دیوان	دیریاز زمان دراز	دست برد غلبہ	دُژ [illegible]		

باب الذال المعجمہ

[ذ]یل دامن	ذریت اولاد	ذروه بلندی	ذمت ضمان	ذبحی [illegible]	ذیشان صاحب شان	ذاہل غافل	ذبیح مذبوح	ذبول لاغری
ذخر ذخیرہ	ذخائر جمع	ذرق [illegible]	ذعاف زہر قاتل	ذلاقت تیز زبانی	ذلیق تیز زبان	ذوالالباب صاحب عقل	ذوالفقار تیغ حضرت علی	ذوالقرنین لقب سکندر
	ذوالنورین لقب حضرت عثمان رضی اللہ عنہ	ذوالمنن صاحب احسان	ذوفنون صاحب ہنرہا	ذہلت غفلت	ذب گاو وحشی	ذبالہ فتیلہ	ذبال جمع	

باب الراء المہملہ

[ر]لاق افسونگر	راسو نیول	رتبہ کھڑکی	رائگان مفت	رائحہ بو	راحلہ سواری	رفعت بلندی	راشی رشوت دہندہ	مرتشی رشوت گیرندہ

رز درخت انگور	رمان انار	رقیہ منتر	روئین [illegible]	رویا خواب دیکھنا	راکد آب استادہ	راکب سوار	راجل پیادہ	رطل پیمانۂ نیم آثار
رتق و فتق باندھنا کھولنا	رجف زلزلہ	رجم سنگسار کرنا	رجحان زیادتی	رجعۃ القہقری پیچھے پاؤں ہٹنا	رخام سنگ مرمر	رقبہ گردن	ربقہ رسی	ردیف دو سوار بر یک اسپ
رعاف خون بینی	ربیع بہار	رطوبت تری	رفض چھوڑنا	رہن گرو	رائق آب جاری	رابطہ علاقہ	رابیہ زمین بلند	رامی تیرانداز
ربا سود	رباب نام ساز	ربع چہارم حصہ	رزمہ بقچہ جامہ	رسام نقاش	رشد راہ راست پانا	رشف چوسنا	رضاع شیرخوارگی	رغم برعکس
	رفاقت ہمراہی	رماک مادیانہ	راہن گرو دہندہ	رہاق ابتدائے بلوغ	رہبانیت زہد ترسایان	ریب المنون حوادث روزگار	[illegible]	

باب الزاء العربیۃ والفارسیۃ

زاد توشہ	زرچوب ہلدی	زنجبیل سونٹھ	زرنیخ ہرتال	زنبور مکھی شہد	زاجر منع کنندہ	زئیر آواز شیر	زاغول نام سلاح	زادبوم وطن
زبیب مویز	زبان بند تعویذ	زبرج زینت	زبد کف	زبرجد زمرد	زبان گیر جاسوس	زبان [illegible] بسیارگوئی	زبل سرگین	زبانیان دربانان دوزخ
زبانیہ 〃	زباہ [illegible]	زحام ازدحام	زخار پر آب	زخرف آرایش	زخارف جمع	زرقا زن کبود چشم	زر سرخ اشرفی	زر سفید روپیہ
زرنباد نرکچور	زراف اشتر گاو	زرافہ ایضاً	زر جعفری زر خالص	زر مغربی ایضاً	زقوم سنہیڑ	زلال آب صاف و شیرین	زی اندازہ	ژاژخا بیہودہ گو

ژولیدہ پریشان	ژیان خشمناک	ژفک چرک چشم	ژندباف بلبل قمری فاختہ	ژندلاف ایضاً

باب السین المہملۃ

ساربان شتربان	سِباق سبقت کرنا	سبحہ تسبیح	ستام زیور اسپ	سحق گھسنا	سر آہستہ پوچھنا	سفرہ دسترخوان	سلاح ہتھیار	سلخ چاندرات
سلّاخ پوست کن	سلحشور بسیار سلاحدار	سلک رشتۂ گوہر	سلوک راہ جانا	سلسلہ زنجیر	سلاسل جمع	سلسال آب شیریں	سلّہ پٹاری	سمی ہمنام
سمسار دلال	سم الخیاط سوراخ سوئی	سَم زہر	سُم ناخن اسپ	سنگلاخ زمین سخت	سنام کوہان شتر	سوق چلانا	سُوق بازار	سویق ستو
سوقی مردم بازاری	سیاست تنبیہ کرنا	سیاحت سیر کرنا	سیلی دھول	سنگپا جھانوان	سرشیر ملائی	سنجہ بانٹ	سمندر کرم آتش	سبو گھڑا
سبوچہ ٹھلیا	سیماہنگ کریلا	سفرجل بہی	سحر جادو	سبد ٹوکرا	سوار کنگن	سُرفہ کھانسی	سرہنگ چوبدار	سخین گرم پانی
سوگ ماتم	سنبلہ بھٹہ	سلف پیشینگان	سلیم سانپ کا ستایا	سمور نام جانور	سم الفار زہر	سمت الراس جانب سر	سوغ جہاز	سواد اعظم شہر کلاں
		سہاد بے خوابی	سہر بیداری	سیاف شمشیر زن				

باب الشین المنقوطۃ

شگون	شبہ	شغال	شپشہ	شارک	شالی	شاہین	شعیر	شاملخ
فال	پورت	کولا	کھمن	مینا	دھان	ڈنڈی ترازو	جو	سالخوان
شغت	شیون	شقایق	شباجل	شماتت	شناور	شاہینہ	شانہ	شتیت
سویا	نالۂ ماتم	لالہ	تور	ہنسی دشمن	تیرنا	بھری	کنگھی	پراگندہ
شتی	شرفہ	شغل	شفق	شفعہ	شوق	شورابہ	شاذ	شذوذ
جمع	کنگرہ	کار	سرخی شام	ہمسایگی	شگافت	آب شور	نادر	جمع
شاخص	شارع	شبکہ	شطر	شعب	شعاب	شقدار	شقیقہ	شکرخند
حیران	دستار	جال	نصف	شگاف	جمع	عامل	درد نیم سر	تبسم
شکم بندہ	شلوار	شوشہ	شنا	شوا				
بسیار خوار	ازار بند	تودۂ ہر چیز	تیرنا	بریان				

باب الصاد المہملہ

صوم	صیام	صائم	صدف	صعفر	صیرفی	صبر	صداع	صرع
روزہ	جمع	روزہ دار	سیپی	بیضۂ ماہی	صراف	ایلوا	درد سر	آزار مرگی
صفیر	صباغ	صحو	صحاف	صریر	صلادم	صمغ	صخریہ	صرف
آواز بلبل	رنگریز	ہوشیاری	جلدگر	آواز قلم	پاسداری قرطاس	گوند	سنگت ساتک	خالص
صندبگ	صفرت	صفوۃ	صک	صمدیت	صمد	صنعت	صوف	صوفی
گیندہ	زردی	خلاصہ	قبالہ	بے نیازی	بے نیاز	رقسم	پشم	پشمینہ پوش
صبار	صبور	صعقہ	صعوہ	صغر	صغرسن	صفصف	صفوان	صفقہ
بسیار صبر کنندہ	ایضا	بیہوشی	ممولا	کوچکی	خردسالی	زمین ہموار	سنگ ہموار	[illegible]

صقر جانور شکاری	صکاک قبالہ نویس	صلیل آواز آہن	صمیم خالص	صنعت کاریگری	صناعت ایضاً	صانع کاریگر	صنادید سرداران	صنوف جمع صنعت
	صنادیق جمع صندوق	صنان گندہ بغل	صنوان برادر حقیقی	صندلی چوکی	صوارف حوادث زمانہ	صہیل آواز اسپ	صیرورت پھرنا ہونا	

باب الضاد المعجمۃ

ضجیع ہمخوابہ	ضخامت فربہی	ضد خلاف	ضرورت حاجت	ضَعف بیہوشی	ضُعف ناتوانی	ضیف مہمان	ضیوف جمع	ضاجر دل تنگ
ضال گمراہ کنندہ	ضالین جمع	ضابطہ قاعدہ	ضوابط جمع	ضجرت تنگدلی	ضحل آب اندک	ضرع پستان گاؤ وغیرہ	ضمن اندرون	ضمان پذیرائی
ضِلع استخوان پہلو	ضماد لیپ	ضربہ پانسہ	ضیمران نام گل	ضیق النفس دما	ضربان طپش دل	ضریک توپ	ضرب الفتح شادیانہ	ضرارت نابینائی
		ضحوت چاشت	ضُباح آواز روباہ	ضحکہ مسخرہ	ضحکہ ایضاً	ضروب انواع		

باب الطاء المہملۃ

طائر پرندہ	طیور جمع	طاؤس مور	طبّاخ باورچی	طبخ پکانا	طراز نقش	طرفۃ العین پلک مارنا	طالح بدکار	طامح سرکش
طافح بدمست	طلق ابرک	طلاقت تیز زبانی	طناب ڈوری	طعم مزہ	طبّال نقارچی	طبرخون چوب سرخ	طغیان حد سے گذرنا	طل شبنم

طنین آواز مگس	طیران اڑنا	طاس طشت	طاعون نام مرض	طائفی چپت	طبلاک نقارۂ خورد	طبلدار مرفہ جی	طبّاع صاحب طبیعت	طبلہ ٹوبہ
طرفدار بادشاہ کلان	طرفہ چیز نو	طمث خون حیض	طراق آواز تازیانہ	طرابال ستارۂ بلند	طفیف ناتمام	طمطراق کرّ و فر	طوف پھرنا	طواف ایضاً
طوعاً و کرہاً چارو ناچار	طوق حلقہ	طوبیٰ نام شجر	طیب الادا خوش آواز	طے نام قبیلہ	طری تازہ	طراحی نقاشی	طغرا نام خط	طفولیت کودکی
	طود کوہ کلان	طور نام کوہ	طول امل حرص دنیا	طیبہ نام مدینہ منورہ	[illegible]			

باب الظاء المعجمہ

ظلّہ سائبان	ظعینہ منکوحہ	ظلعت شگفتہ	ظہر وقت زوال	ظہارہ ابرۂ قبا	ظاہر پیدا، عقب شہر	ظلیل سایہ دار	ظلمات نام جائی	ظلیت سایہ ہونا
			ظلِ حبشی کنایہ از شب	ظل اللہ کنایہ بادشاہ	[illegible]			

باب العین المہملہ

عجین خمیر	عار ننگ	علوق نطفہ	عاج ہاتھی دانت	عدس مسور	عروس دلہن	عزب بے زن	عوائق موانع	عاہت آفت
عاہات جمع	عبور گذرنا	عتق آزادی	عذب آب شیریں	عذوبت شیرینی	عریکہ طبیعت	عزل و نصب تغیر و بحالی	عز عزت	عطب ہلاک

عفعف آواز سگ	عفیفه زن پارسا	عدم نابودی	عقبه راه دشوار	عقور سگ گزنده	علی الرغم برخلاف	علاوه بار بر بار	علم لدنی علم خداداد	عفو معاف کرنا
عمان نام شہر	عنب انگور	عنین نامرد	عیادت بیمارپرسی	عمامه دستار	عمائم جمع	عابث بازی کننده	عابج بالا برآینده	عالم برزخ مقام ارواح
عبوست ترش روئی	عبهر نرگس	عبقری چیز نفیس	عترت فرزندان	عتاد تیاری سفر	عتید مہیا	عثرت لغزش	عثرات جمع	عثر گرنا
عجل گوساله	عجه خاگینہ بیضہ	عداد گنتی	عریش کلبه	عرصه میدان	عرصات جمع	عشیر حصہ از دہ	عشر دسواں حصہ	عشاق عاشق
عشیره خویشان	عصفر کسنبه	عقوه صحن	عقول عشره دہ دانشگان	عما نابینائی	عمیا زن نابینا	عمید پیشوای قوم	عمداً قصداً	عواره بزدل
عیر قافله	عین الحیوة چشمه آب حیات	عیله درویشی	عیبه جامه دانی	عین الله حفظ خدا	عین [illegible] نام چشمه مدینه منوره	"	"	"

باب الغین المعجمة

غازی کافر کش	غزات جمع	غواص غوطه زن	غاشیه زین پوش	غسک کشمل	غله افشان سوپ	غرفه دریچه	غبی کند ذہن	غدر بیوفائی
غشی بیہوشی	غالیه خوشبوئے	غازه گلگونه	غثیان جی متلانا	غدار بہت بیوفا	غرس جھاڑ لگانا	غرم تاوان	غره پہلی	غژم دانہ انگور
غالی گران قیمت	غلا گرانی	غنه آواز بینی	غوث فریادرس	غوص غوطه مارنا	غیاث فریادرسی	غیور بسیار غیرت کننده	غابر فعل مستقبل	غائله آفت

غزب ولو کلان	غراره گوسنے	غمز سخن چینی	غمص چرک چشم	عنجار گلگونه	غنائم جمع غنیمت	غائله آفت	غوائل جمع	غد روز آینده
			ف	غواشی زین پوشا	غیبوبت غائب ہونا			

باب الفاء

فله بیوسی	فتراک شکار بند	فائق بهتر	فاخره چیز گرانمایه	فتوت جوانمردی	فترک چٹکی	فوز فیروزی	فردا روز آینده	پس فردا پرسوں کا دن
فاس تبر	فتور سستی	فتوی حکم شرع	فجاجت خامی	فحوی مضمون	فتاوی جمع	فدوی فدا شونده	فسوس حسرت	فریضه فرموده خدا
فراعنه جمع	فلسفی حکیم	فلاسفه جمع	فضول زیاده گو	فضله پس خورده طعام	فلاح بهتری	فارد یگانه زمان	فائز رسنده	فارس سوار اسپ
فائض فیض دهنده	فاقع چیز زرد	فاف شکسته دار	فالق شگافنده	فائق ایضاً	فاق سوفار تیر	فانی فنا شونده	فترت سستی	قرات جمع
فتق نام مرض	فتان فتنه انگیز	فتاته ریزه که جمع شود	فجیعت مصیبت	فجعت ایضاً	فج راه کشاده	فخت روشنی ماه	فرفر زود زود	فرقان قرآن مجید
فرقدان نام دو ستاره	فرقدین ایضاً	فرجه شگاف	فستق پسته	فرث شمه	فصیل بچه شتر	فظ بدخو	فغاک حرامزاده	فقار مهرهای پشت
	فقاع بوزه	فلیف پس گلو	فوفل سپاری	فیح جوش جهنم	فیلوله خواب [illegible]	فیٔ سایهٔ اصلی	ف	

باب القاف

قرعه پانسه	قلیان حقه	قمار جوا	قدغن تاکید	قصاب قصائی	قفس پنجره	قاشق چمچه	قرنفل لونگ	قابله دائی
قاهره غالب	قشقه ٹیکا	قاش پھانک	قراقر آوازِ شکم	قرص ٹکیا	قزاق ٹھگ	قساوت سنگدلی	قوبا داد	قیلوله خوابِ نیمروز
قبقاب کھڑاویں	قتیل مقتول	قتلی جمع	قذر پلیدی	قذر پلید	قراح آبِ صاف	قرع کدو	قرابه شیشه	قریحه طبیعت
قره روغنی چشم	قرطه گوشواره	قراضه ریزهٔ سیم و زر	قز ابریشم	قزاگند جامهٔ ابریشم	قیمه ناف و شکاف	قسوه سخت دل	قشر پوست	قصوی انتها
قصب نے	قصعه کاسه	قضات قاضیان	قطاب گریبان	قطمیر پوستِ باریک	قطامه زنِ بیهوده	قفه جای بلند	قلت کمی	قلقل آوازِ صراحی
قلّه سرِ کوه	قلاده گردن بند	قلبه ناگر	قمقمه نام ظرف	قناعت راضی شدن باندک چیز	قنطار یک پوست گاو پر زر	قنیه سرمایه	قواس کمان گر	قوارع حوادث زمانه
قوصره جوالِ خرما	قیس نام مجنون	قاب طبق طعام	قاف نام کوه	قاقم نام جانور	قاب قوسین مقدار دو کمان	قبله بوسه	قحبه زن بدکار	قبعثری شتر بزرگ
			قذعمل شتر فربه	قرام بچهٔ مادیه	[illegible]			

باب الکاف العربیه والفارسیه

کسوت سورج گہن	کوس نقارہ	کرّہ بچھیرا	کشنیز دھنیاں	گزتبرہ کوتھمیر	گُل گنبد	کاروان قافلہ	کردار عمل	کرم شب تاب جگنو
کُنار بیر	کَنار کنارہ	کِنار گود	کوبہ موسل	گیلن بھو	کحل سرمہ	کاکا بڑا بھائی	کاریز جوئے آب	کثیف تیرہ
کذا چنان	کذی چنین	کرباس کھادی	کروبیان فرشتگان مقرب	کرم پیلہ کرم ابریشم	کفران ناشکری	کفارہ بدلہ گناہ	کلوخ کوب موگری	کلفت چھائیاں
کلند کدالی	کلس قبہ	کلیم سخنگو	کلیچہ کلچہ	کوژخ کھوپڑی	کون فساد دنیا	کوکنار پوست دانہ خشخاش	کوز کوزہ	کوکہ برادر رضاعی
کوسہ مرد بے ریش	کورتقری اندھا مادرزاد	کہل مرد نیم عمر	کہول ایضاً	کیال پیمائندہ	گرگدن گینڈا	گردچوب سپاری	گزر گاجر	گردباد بگولہ
گرزنا لٹو	گرمابہ حمام	گوش خوردہ سنا ہوا	گوزن بارہ سنگا	گاہ وقت	گزاف بیہودہ	گران سر متکبر	گردگان اخروٹ	گرگینہ پوستین
		گلگونہ چک	گنجور صاحب خزانہ	گوسالہ بچھڑا	گرانی مہنگائی	گپ سخن بیہودہ		

باب اللام

لاش تن مردہ	لاشہ ایضاً	لاطائل بے فائدہ	لحاظ نگاہ رکھنا	لحمہ بانا	لزوجت چکناوا	لحاف رضائی	لشکری سپاہی	لطمہ طمانچہ
لغت زبان ہر قوم	لف و نشر لپٹنا کھولنا	لفیف لپیٹا ہوا	لمس مساس	لوز بادام	لوم ملامت کرنا	لوح تختی	لُنبان پیٹ کوڑی	لوزینہ حلوا

لالا روشن	لاریب بیشک	لیقہ مخلوط دوات	لوث آلودگی	لولی کنچنی	لیف ریشہ	لادغ گزندہ	لاابالی بے پروا	لبا پیوسی
لبید مال بسیار	لبیبہ کرتی	لبنان نام کوہ	لثوم بوسہ دیا	لثہ مسوڑھ	لحن آواز خوش	لولوشم نام گل	لیوس بے غیرت	لیغ بادل

باب المیم

مموس کیمیاگر	مکحل سرمہ دانی	مضغہ ٹکڑا گوشت	ماست چھاچھ	موشک دوان گلہری	موشک کور چمگادڑ	ماش اُڑد	مشنگ لاکھ	ملح نمک
محکمہ کچہری	متعرض تعینیتی	ممنون احسان مند	معانقہ گلے ملنا	مغفرت بخشش گناہ	مشکور شکر کیا گیا	مباہات خوشخوئی	مائدہ دسترخوان	متوفی مرا ہوا
مترجم ترجمان	متولی مالک کام	متدین دیندار	متنبہ خبردار	محبس قیدخانہ	مخلوط ملا ہوا	مستثنیٰ جدا کیا گیا	مستوفی تمام کیا گیا	مادیان اسپ مادہ
مرغول گھونگروالے بال	مروتی مروت	مسافت دوری	مسمار میخ آہنی	مسہل جلاب	مشت گھونسا	مصئون محفوظ	معدن کان	معصوم بیگناہ
مغیلان ببول	منفذ گذرگاہ	منشار آرہ	مکالمہ باہم گفتگو کرنا	مکمن چوری	منہل چشمہ	ملوث آلودہ	منام خوابگاہ	ملت مذہب
منعدم معدوم	مناجات دعا	منغص آزردہ	مناقشہ جھگڑا	مواسا غمخواری	میعاد وعدہ	مالیخولیا خلل دماغی	ماخولیا ایضاً	مضے مامضے گذشت آنچہ گذشت
ماس‌حفا جائی من بعض	ماجور اجر دیا گیا	مافات آنچہ فوت شد	ماہیت حقیقت	ماہر استاد کار	ماءالحیات آب حیات	ماءالورد گلاب	ماخذ جائے گرفتن چیزے	ماخوذ گرفتہ شدہ

١١٩

ماحضر چیزیکہ حاضر بود	ماحضرے ایضاً	مآثر نشان ہا	مایوس نا امید	ماؤف آفت رسیدہ شدہ	مالوف الفت کردہ شدہ	مامک مادر مہربان	مصادرات دلیل سے ثابت کرنا	مارنج سرنجی
ماضیہ گذشتہ	مالایعنی آنچہ مقصود نباشد	مباہات فخر کرنا	مبذر بیجا خرچ کنندہ	مبتدع بدعت کنندہ	مبطل باطل	مباہی فخر کنندہ	مبنی بنا کیا گیا	مبانی جمع
متکا تکیہ گاہ	متمنی آرزو کنندہ	متصدی پیشکار	متاعب رنجہا	متعنت عیب گیرندہ	متضاد مخالف	متکسر شکستہ	متبحر کثیر العلم	متعذر دشوار
متبادر سریع الفہم	متفحص جستجو کنندہ	متاہل اہل دار	متلف ضائع کنندہ	متداولہ نوبت بنوبت لیا گیا	متلاطم یکدیگر طمانچہ زنندہ	متہاون سستی کنندہ	متمکن جای گیرندہ	متخیلہ خیال کیا گیا
متناہی بنہایت رسیدہ	متعدی تجاوز کنندہ	مثنی دوبارہ	مثلہ ناک کان کاٹنا	مثوبہ جزای نیکی	مجتہد اجتہاد کنندہ	مجدد نو کنندہ	مجاہد جہاد کنندہ	مجوف پیہو کل
مجان مفت	محابا مروت	مصادرہ تاوان	محتسب نہی کنندہ	محرور گرم مزاج	محظور ممنوع	محیص خلاصی	محیض حالت حیض	محاق کاستن ماہ
محجمہ استرہ	مخلی خالی کیا گیا	مخلب چنگال ناخن	مخدرہ زن پردہ نشین	مخدرات جمع	محیط گھیر لیا	مختوم مہر کیا گیا	مدیون قرضدار	مدرسہ جای درس
مذبذب متردد	مرتکب اختیار کنندہ	مرئی دیدہ شدہ	مراعات نگاہ رکھنا	مرکوز محکم نشانیدہ	مرتعش رعشہ دار	منظر جای نظر	مناظر جمع	مربع چہار کونہ
مرق شوربا	مرزبان زمیندار	مراہق قریب بلوغ	مزمار ساز	مزامیر جمع	مزادہ توشہ دان	مسمی نام رکھا گیا	مسألت چاہنا	مساہمت مشارکت
مساحت پیمائش	مسخ تبدیل شکل	مسلخ جای پوست کشیدن	مستعد آمادہ	مستفاد فائدہ لیا گیا	مسترشد رہنمائی طلب کنندہ	مستعار عاریت لیا گیا	مستعیر عاریت خواہندہ	مسکر نشہ آور

مستانس انس گرفته	مستیقظ بیدار	مستغرق ڈوبا ہوا	مسک مشک	مسام سوراخہای بدن	مستلزم لازم گیرندہ	مسلم باور رکھا گیا	مشاکلت ہمشکل ہونا	مشاع مشترک
مشبک جالی	مشام جائے قوت شامہ	مشتغل مشغول	مشاطہ زن آرایندہ عروس	مصباح چراغ	مصابیح جمع	مصحف قرآن مجید	مصاحف جمع	مخرج جای خروج
مخارج جمع	مصرع یک پٹ	مضراب آلہ نواختن ساز	مطایبا دوا [illegible]	مطلق بے قید	مطعون طعنہ کیا گیا	مطمئن خاطر جمع	میزان ترازو	مظنہ جای گمان
معہذا باوجود آنکہ	معرب [illegible]	معاشرت باہم زندگانی کرنا	معاش دنیا	معاد آخرت	معتمد معتبر	معتاد عادت کیا گیا	معمار اوڑ	معیشت زندگانی
معایش جمع	معترف اقرار کنندہ	مغفر خود آہنی	مغربی اشرقی	مفتری تہمت کنندہ	مقتضب بریدہ شدہ	مقر جای قرار	مقشر پوست دور کیا گیا	مقیاس آلہ اندازہ
مقتل جای قتل	مکین صاحب مکان	ملازم نوکر	ملوین رات دن	منساء عصا	مناد ندا کرنیوالا	موکب گروہ سواران	موعود وعدہ کیا گیا	موجد پیدا کنندہ
	موازنہ ہموزن	مہیب ہیبتناک	مہم امر عظیم	مہمات جمع	ٹو ٹر			
		باب النون						
نان پز نان بائی	نرخ قیمت غلہ	نانخواہ اجوائن	نصب منصوبی	نامتناہی بے نہایت	ناقوس خر مہرہ کلاں	نخاس بازار اسپاں	نشکنج چٹکی لینا	نعیق آواز زاغ
نہیق آواز خر	نعش جنازہ	ناکام نامراد	ناملائم نامناسب	نعم البدل بہتر بدلہ	نکولی ایک قسم [illegible]	[illegible] [illegible]	نحل [illegible]	نگران بینندہ

نظر: نگاہ	ناگوار: بدمزہ	ناشی: پیدا شوندہ	ناسی: فراموش کنندہ	ناجی: جنتی	ناری: دوزخی	نباش: کفن چور	نژادہ: اصیل	نزل: ضیافت
نسیاً منسیا: بھلا ہوا فراموش	نصل: پیکان تیر	نعاس: غنودگی	نعوظ: استادگی ذکر	نعناع: پودینہ	نعامہ: شتر مرغ	نفاس: زچگی	نفیس: چیز گرانمایہ	نفائس: جمع
نفس امارہ: نفس خواہش معصیت	نقب: سرنگ	نقض: توڑنا	نوات: تخم خرما	نہالین: توشک	نیوش: بشنو	نہی منکر: منع کرنا [illegible]	ناب: خالص	نائبہ: حادثہ
نواب: جمع	ناظورہ: معشوقہ	نباہت: بزرگواری	نبوت: پیغمبری	نتن: بدبودار	نمامہ: مخبر	نجوی: راز	نجات: رہائی	نجل: نسل
نخلبن: درخت خرما	ندوت: تری	نسب: نسل	نژاد: نسب	نشور: زندہ ہونا	نشوز: ناراض ہونا	ناشزہ: زن ناراض	نصوح: توبہ استوار	نصوص: آیات قرآن
		نصیف: خادم	نواب: [illegible] کنندہ	نوارخانہ: زندان	نہی: منع کرنا	نیتین: [illegible]		

باب الواو

وارگون: اوندھا	وارون: برگشتہ	وحی: پیغام خدا	وام: قرض	واہب: بخشندہ	وارث: میراث گیرندہ	والاقدر: بلند مرتبہ	وبر: پشم شتر	وحید: یگانہ
وشاح: ہار	ورای: سوای	وسط: درمیان	وتر: طاق	وطر: حاجت	وہول: بھوچکا	وقاحت: بے شرمی	ولیمہ: طعام عروسی	وحشی: جانور صحرائی
واجب الوجود: ذات باری تعالی	وجود: ہستی	وند: میخ چوبین	وجع: درد	وجیع: دردناک	وحدت: تنہائی	ودیعت: امانت	ودائع: جمع	وسم: داغ

وسیم داغدار	وعید وعدۂ بد	وقیح بےشرم	وزن تول	وشاق خدمتگار	وشل آب اندک	وفق موافق	وقائع اخبار	وہق کمند
			وہن سستی	وجع سوزش	ہ ہ			

باب الہاء

ہاون اوکھل	ہیل الائچی	ہبوب ہوا چلنا	ہدم ڈھانا	ہزار داستان بلبل	ہمراز بھیدی	ہیفا [illegible]	ہارب گریزندہ	ہتک پردہ دری
ہرم پیری	ہر آئینہ البتہ	ہلاہل زہر قاتل	ہمانا تحقیق	ہمسنگ ہموزن	ہمہمہ آواز شیر	ہنگفت گندہ	ہنوز تاحال	ہنگام وقت
ہوام حشرات الارض	ہیولا مادۂ ہر شی	ہیربد خادم آتشکدہ	ہنی خوشگوار	ہادم اللذات ملک الموت	ہائل ہولناک	ہامان نام وزیر فرعون	ہراول فوج پیش لشکر	ہرزہ لاے بیہودہ گو
			ہریر آواز سگ	ہزاہز گرمجوشی	ہلا خبردار باش			

باب الیاء التحتانیہ

یارہ بازوبند	یزک قراول	یساول چوبدار	یاسمین چنبیلی	یبوست خشکی	یبس خشک	یتیم طفل بےپدر	یثرب مدینہ منورہ	یحمور گورخر
یسارت توانگری	یسر آسانی	یسیر آسان	یساق تیاری جنگ	یلدا شب تاریک	یاسا قتل	یاسمنی [illegible]	یادگار نشان	یارغار یار صادق

یاس	یابس	یانع	یاغ	یارق	یال	یافه	یاسه	یاوگی
کلاه سپرے	خشک کشته	میوه پخته	روغن	روشن	گردن	سخنان بیهوده	آرزو	هرزه گوئی
یباب	یحموم	یفاع	یفن	یرغا	یدطولی	ید بیضا	یلوج	یک
خراب	دود سیاه	زمین بلند	پیر فرتوت	تیزرو	دست دراز	دست روشن	پیغمبر	یک

خاتمه در بیان اعداد حروف تهجی و بیان معانی

کلمات ابجد

بدانند که جمله حروف تهجی بست و هشت حروف اند از روی عدد و در جمیع السنه بتغییر و تبدیل لهجه مستعمل اند و الف و همزه باعتبار عدد یک است و بحسب صورت و کتابت و مخرج علیحده اما الف خط منتصب را گویند و آن همیشه ساکن باشد بی ضغطهٔ زبان و وسطیست که از وسط فم می آید و همزه خط منحنی را گویند و آن ساکن و متحرک هر دو می بود با ضغطهٔ زبان و حلقیست که از حلق بیرون آید و حروف حلقی شش اند

بیت حرف حلقی شش بود ای نورعین ہمزہ ہا و حا و خا و عین و غین

و اعداد حروف اینست

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ی	ک	ل	م	ن	س
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰

ع	ف	ص	ق	ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰	۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰

واین را حساب جمل و حساب ابجد نیز گویند و کلمات ابجد هشت کلمه معروف اند چنانچه ابجد هوز حطی کلمن سعفص قرشت ثخذ ضظغ

قطعه

یگان شمار ز ابجد حساب تا حطی
پس انگه از کلمن ده ده ست تا سعفص
پس آنگه از قرشت تا ضظغ شمر صدگان
دل از حساب جمل شد تمام مستخلص

و معانی این الفاظ مذکوره صاحب مدار الافاضل چنین نوشته اند ابجد ای اَبِي وُجِدَ فِي الْمَعْصِيَةِ یعنی پدر من که آدم بود یافته شد در گناه یعنی گناهی از و بوجود آمد هوز ای اِتَّبَعَ هَوَاهُ یعنی پیروی کرد هوای نفسانی خود را حطی ای حُطَّ ذَنْبُهُ بِالتَّوْبَةِ وَالْاِسْتِغْفَارِ یعنی کم کرده شد گناه او بتوبه و استغفار کلمن ای تَکَلَّمَ بِکَلِمَةٍ فَتَابَ عَلَیْهِ بِالْقَبُوْلِ وَالرَّحْمَةِ یعنی کلام کرد بکلمه پس قبول شد توبه او سعفص ای ضَاقَ عَلَیْهِ الدُّنْیَا فَاُفِیْضَ عَلَیْهِ یعنی تنگ شد برو دنیا پس ریخته شد برو قرشت ای اَقَرَّ بِکَنْیِهِ

فَشَرَفَ بِالْکَرَامَةِ یعنی اقرار کرد بگناه خویش پس شرف بکرامت یافت

شخذ ای اَخَذَ مِنَ اللّٰهِ قُوَّةً یعنی گرفت از حق تعالیٰ قوت را ضطغ

ای سُدَّ عَنْهُ نَزْغُ الشَّیْطَانِ بِالْعَزِیْمَةِ یعنی بند شد از وی نزغ

شیطان بعزیمت ای بکلام حق و توحید و بعضے نوشته اند که ابا جاد نام بادشاہ

بود که ابجد مخفف آنست و ہفت کلمات باقی اسمای ہفت فرزندان او

چنانچه در صراح وغیره تصریح آن کرده اند و بعضے نوشته که مرامر نام مردے بود

که خط نوشتن ایجاد اوست و این ہشت کلمات اسامی ہشت فرزندان او

و در رسالهٔ ضوابط عظیم معنی ہر ہشت الفاظ مذکوره چنین نوشته ابجد آغاز کرد

ہوز در پیوست حطی واقف شد کلمن سخنگو شد سعفص زود آموخت قرشت ترتیب کرد

ثخذ نگاہداشت ضظغ تمام کرد تَمَّ کَلَامُهٗ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

ہر که خواہد که در خواندن و نوشتن بہرهٔ وافی حاصل نماید باید که این فرہنگ

را از اول تا آخر و تصاریف ہر مصادر لازم و متعدی را مع تعریفات و ترکیبات

اشتقاق صیغ بطرز مرقومهٔ فصل ثانی ضبط کند انشاء اللّٰه در عرصهٔ چند روز فائدہ

کلی بہم میرسد و استعداد کامل در نوشت و خواند پیدا میشود و از کتب فرہنگہای دیگر

و قواعد فرس مستغنی میگردد توقع از متعلمان و متمتعان آنست که مولف را

از دعای خیر و مغفرت محروم و بی‌نصیب نسازند زیرا که برخی از عمر گرانمایه در تالیف
این کتاب صرف نموده‌ام و بر مقوله حضرت شیخ سعدی شیرازی علیه الرحمه کار بسته‌ام
نظم بماند سالها این نظم و ترتیب ٭ ز ما هر ذره خاک افتاده جایی ٭ غرض
نقشیست کز ما یاد ماند ٭ که هستی را نمی‌بینم بقایی ٭ مگر صاحبدلی روزی
برحمت ٭ کند در حق این مسکین دعایی ٭ اللّٰهم تقبّله منّی واجعله لی من
الباقیات الصالحات وانفع به الطالبین بفضلک وکرمک آمین یا ارحم
تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی شهر الرجب المرجب سنه یکهزار و دو صد
و نود هجری و تمام آگاه شود بحقیقت که نزد خاص و عام پسندیده آید و
مقبول بارگاه حق جل و علا گردد والحمد لله علی الاتمام والصلوة
والسلام علی سید الانام وآله العظام واصحابه الکرام
الی یوم القیام ٭ المؤلف متوطن بلده فرخنده بنیاد حیدرآباد حفظها الله تعالی
من الآفات والبلیات ومنها من الحوادث والنوائب بالنبی وآله الامجاد فقط

خاتمة الطبع شکر و احسان خداوند انام که درین هنگام برکت انضمام از نفحات والفت
نکات خفی و جلی جناب خواجه محمود علی نسخه فرهنگ محمودی باهتمام راجی غفران
محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان و تربیت یافته خدمت برادر اعظم محمد مصطفی خان
ادخلهما الله فرادیس الجنان در اوایل صفر المظفر سنه ۱۲۹۱ هجری حلیه انطباع پوشیده ملباس اتمام سر کشیده
وجه مهر مهتمم بر خاتمه برای سند یعنی که کتاب مخزن الطبع مطبع نظامی ست مهر و دستخط مهتمم ثبت گردید

العبد
محمد عبد الرحمن بن حاجی محمد روشن خان